ZOZOLALA

gratis tweemaandelijks onafhankelijk stripinformatieblad | oktober / november 2007

156

COLOFON

Redactie • *Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Toon Dohmen, Gerard Zeegers en Hans Pols.*

Opmaak • *Sigge Stegeman, Rogier van Neerven en Richard Bos.*

Vaste medewerkers • *VLERK, Bert Meppelink, Peter de Wit, Mark Horemans, Pieter van Oudheusden, Arend Jan van Oudheusden, Lamelos, Paul van Grembergben en Roel Daenen.*

Ook werkten mee • *Frantz Duchazeau, Brian Selznick, Rob van Bavel, Romano Molenaar, Jorg de Vos en Jean-Marc van Tol.*

Druk & Afwerking • *Drukkerij Wilco (Amersfoort).*

Distributie • *Van Ditmar, Amsterdam (NL), Pinceel Stripverspreiding, Leuven (B).*

Abonnementen • *Een abonnement is mogelijk voor één jaar (€ 15,–), of voor twee jaar (€ 25,–) en gaat in na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 – 1648405 84 (B) t.n.v. Stichting Zet.EL te Bilthoven o.v.v. je eigen adres.*

Copyright 2007 bij Stichting Zet.EL • *Overname van artikelen, strips of illustraties enkel in overleg met de uitgever.*

Redactieadres • *Postbus 344, 3720 AH Bilthoven, Nederland.*

E-mail • *redactie@zozolala.com*

Webstek • *www.zozolala.com*

Oplage • *6.500 ex.*

ISSN • *1382 8630*

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, uitgegeven door Stichting Zet.El, dat tweemaandelijks verschijnt.
ZozoLala is gratis voor de klanten van nevenstaande stripwinkels.

BIJ DE VOORPLAAT

Gilgamesj
Een tekening van Frantz Duchazeau.

ALKMAAR

Bookers & Strippers
Boterstraat 20 - 22
1811 HP / 072 - 512 19 16

Stripwinkel Paulus
Verdronkenoord 62
1811 BG / 072 - 512 60 41
www.stripsenzo.nl

De zwarte valk
Voordam 4
1811 MA / 072 - 515 63 23
peter.schuurman@euronet.nl

AMSTERDAM

Het beeldverhaal
Kinkerstraat 162 –164
1053 EH /020 - 685 51 00
www.het-beeldverhaal.nl

Fantasia
Gelderlandplein 203
1082 LW / 020 - 642 78 88
home.tiscali.nl/stripwinkelfantasia

Gojoker
Zeedijk 31a
1012 AP / 020 - 620 50 78

Lambiek
Kerkstraat 132
1017 GP / 020 - 626 75 43
www.lambiek.net

Nou moe!?!
Lindenstraat 1
1015 KV / 020 - 693 63 45

Snoek
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64
www.snoekstrips.nl

ANTWERPEN

Mekanik strip
St. Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47
www.mekanik-strip.be

APELDOORN

De vreemde zaak
Asselsestraat 27
7311 EC / 055 - 576 10 02
www.devreemdezaak.nl

ARNHEM

DE NOORMAN

Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 442 09 09
de-noorman@planet.nl

ASSEN

Plok. strips en eh... dingen!
Stationstraat 1
9401 KV / 0592 - 31 32 92
www.plok-strips.nl

BRUGGE

Dé Strip
SPECIAAL ZAAK IN STRIPVERHALEN

Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 33 71 12
www.striepclub.be

DELFT

Bul Super
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 212 60 97
www.bulsuper.nl

DEN HAAG

HAAGSE STRIPSHOP
Stille Veerkade 43
2524 BE / 070-3634115
www.haagsestripshop.nl
winkel@haagsestripshop.nl

Aelix strips en comics
Chassestraat 71
2518 RW / 070 - 365 07 38
www.aelix.nl

Walk in
Herengracht 13
2511 EG / 070 - 364 63 36
www.walkin.nl

DORDRECHT

STRIPWINKEL SJORS

Scheffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12
www.stripwinkel-sjors.nl

EINDHOVEN

ERMO
Kleine Berg 33
5611 JB Eindhoven
040 - 24 41 882
www.epps.nl
superstripspeciaalzaak

ENSCHEDE

De strip-aap
Javastraat 22
7512 ZJ / 053 - 430 52 61
www.stripaap.nl

GEEL

Alfa strip
Stationstraat 125
2440 / 014 - 58 43 80

GENT

PopVille
Oudburg 5 (Patershol)
9000 / 09 - 223 73 71
www.popville.be

Pierke
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 227 70 86

GOES

Het paard van Troje
Langevorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91
www.paardvantroje.nl

HAARLEM

Beedee
Anegang 42
2011 HS / 023 - 531 01 68
www.beedee.nl

HASSELT

Wonderland
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

HOORN

Het gele teken
Grote Oost 37
1621 BR / 0229 - 21 86 23
www.hetgeleteken.nl

INTERNET

COMIC STRIPSHOP
De Internetstripboekhandel
www.comicstripshop.com
info@comicstripshop.com

www.devreemdezaak.nl

KAMPEN

De fantast
Burgwalstraat 7
8261 HJ / 038 - 332 03 25
www.de-fantast.nl

KORTRIJK

De Boekenwolf
Meensesteenweg 18
8500 / 056 - 35 44 98
www.boekenwolf.be

LEEUWARDEN

De rat
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

LEIDEN

Dumpie
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04
www.stripwinkeldumpie.nl

LEUVEN

Gobelijn
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 23 55 86
www.gobelijn.be

PARIJSSTRAAT 16 3000 LEUVEN
016-22 58 40 info@hbl.be

MECHELEN

Comic strips
Hoogstraat 11
2800 / 0474 - 49 06 25
www.comic-strips.com

De stripkever
Bruulcenter, Bruul 79
2800 / 015 - 21 76 05
www.stripkever.be

MIDDELBURG

PERRON 2
Sint Janstraat 9-c
4331 KA / 0118 - 61 41 84

NIJMEGEN

Señor HERNANDEZ

Houtstraat 59 - 61
6511 JM / 024 - 36 08 181
www.senorhernandez.com

ROTTERDAM

Dick Bos
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47
www.stripwinkeldickbos.nl

Donner boeken
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 413 20 70
www.donner.nl

Yendor
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10
www.yendor.nl

SCHIEDAM

't Centrum
Korte Singelstraat 20a
3112 GB / 010 - 426 25 84

SINT-KATELIJNE-WAVER

Artobi
Mechelsesteenweg 119
2860 / 015 - 55 61 97
www.artobi.be

SINT TRUIDEN

De Galliër
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39
www.gallier.be

TILBURG

De Stripfanaat
NS Plein 10
5014 DA / 013 - 58 00 107
www.stripfanaat.net

TURNHOUT

Tistjen Dop
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29
www.tistjendop.be

UTRECHT

Piet Snot
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72
www.pietsnot.nl

Strip en lektuurshop
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57
www.stripart.nl

ZWOLLE

De Boekenhalte
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77
www.boekenhalte.nl

Gilgamesj, de breekbare god

Het Gilgamesjepos is zo'n vijfduizend jaar oud en daarmee een van de oudste bekende verhalen. Generaties lang zijn de avonturen van de gelijknamige halfgod en koning van Uruk in het Midden-Oosten doorverteld, in kleitabletten gekerfd en ook in monumentale beeldhouwwerken vastgelegd. Dit najaar verschijnt de Nederlandse vertaling van Gilgamesj, *een eigentijdse hervertelling van het oerverhaal door de jonge tekenaar Frantz Duchazeau (1971) en scenarist Gwen de Bonneval.* ZozoLala *zocht Duchazeau voor een gesprek op in zijn woning annex atelier in Parijs, aan de voet van Montmartre.*

Hoe heb je het Gilgamesjepos leren kennen?

„Eerlijk gezegd kende ik het niet. Mijn scenarist, Gwen de Bonneval, heeft het me onder de neus geschoven. Toen hij erover begon, was ik meteen heel erg enthousiast. Ik vond het een fantastisch verhaal. Het heeft alles wat een goed verhaal nodig heeft: drama, tragiek, emotie... *Gilgamesj* gaat over een man, een halfgod eigenlijk, die zichzelf geconfronteerd ziet met de grote, existentiële vragen. Hij heeft alles wat hij wil, maar toch begint er diep in zijn binnenste iets te knagen. Geen flauw verhaaltje dus, maar een echt verhaal met een *fond*. Niet louter vermaak, maar ook iets dat aanzet tot reflectie. Gwen kende het verhaal al sinds zijn kindertijd, van school. En hij had het vaste voornemen om er ooit eens iets mee te doen. Ik hoefde er dan ook niet lang over na te denken. Ik ben meteen documentatie gaan zoeken. Dat is essentieel voor de geloofwaardigheid. De grafiek van vroeger laat zien hoe mensen in vroeger tijden de dingen zagen en hoe ze hun eigen leefwereld – al dan niet met een bepaald doel, zoals in het geval van de gebeeldhouwde versies van *Gilgamesj* – uitbeeldden."

In de 7e eeuw v. Chr. liet de Assyrische vorst Assurbanipal II in zijn troonzaal het Gilgamesjepos uithouwen in de wand. Hij liet zichzélf uitbeelden als Gilgamesj, de leeuwendoder. Het is een van de oudste beeldverhalen ooit. Heb je deze 'oerstrip' nog als inspiratiebron voor je eigen visuele benadering van het verhaal gebruikt?

„De authentieke friezen zelf heb ik niet gezien. Wel de kopieën in het Louvre en die zijn echt heel erg indrukwekkend. Ook al zijn het kopieën, ze blijven interessant en zelfs overdonderend omdat ze op ware grootte zijn nagemaakt. Je merkt dat de kunstenaars het personage Gilgamesj echt alle eer wilden aandoen en hem conform zijn heroïsche reputatie hebben vormgegeven. In het oorspronkelijke verhaal is Gilgamesj een reus van maar liefst zes meter! Het was een beetje moeilijk om dat te tekenen *(lacht)*, maar door het contrast met de andere personages springt hij er in de strip wel uit. Ik heb geprobeerd om met die (min of meer) bekende iconografie wat te spelen. Als je er als tekenaar niet je eigen ding mee doet... *(twijfelt)* ...vrees ik dat je iets matig interessants krijgt. Gwen en ik hebben wel geprobeerd om wat afstand van de nogal verheven toon van het oorspronkelijke verhaal te nemen en het 'op menselijke maat' te vertellen."

Zou je het Gilgamesjepos *als een oriëntaalse variant op de* Odyssee *van Homeros kunnen zien? In beide epossen zwerft de held over de wereld.*

„Mmm, ik ken de *Odyssee* onvoldoende om daar een uitspraak over te kunnen doen. Wat wel zeker is, is dat de *Gilgamesj* veel ouder is. Als ik me niet vergis, heeft Homeros de Odyssee rond 800 voor Christus geschreven en sommige versies van het Gilgamesjepos stammen al uit 2100 voor Christus. Of er tussen beide verhalen veel invloeden te bespeuren zijn, weet ik niet. De figuur Gilgamesj is waarschijnlijk op een echt bestaande Soemerische koning van rond 3000 voor de jaartelling gebaseerd. In die tijd krijgen overal ter wereld dit soort van verhalen hun beslag. Ik denk niet alleen aan Gilgamesj en Odysseus, maar bijvoorbeeld ook aan de mythes uit Kreta en Egypte en nog streken die verder uit ons blikveld liggen. Ook in Afrika tref je dit soort epossen aan, net zoals in pre-Columbiaans Latijns-Amerika. Dikwijls dienen die verhalen als een verklaring van het ontstaan van de wereld en hoe de mens in dat plaatje ging passen. In heel wat van die mythes vinden er enorme overstromingen plaats of andere rampen. Zo ook in het Gilgamesjepos, of in de bijbel met de ark van Noach. Wat ik daar opmerkelijk aan vind, is dat dit soort verhalen over de hele wereld zowat tegelijkertijd ontstaan. Almachtige goden die

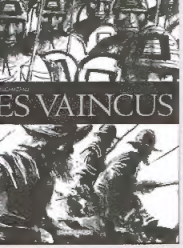

Werk van Duchazeau:

Les vaincus (2007)
Het verhaal van de ondergang van de Inca's, gezien door de ogen van jonge boodschapper Apoo en getekend in een adembenemende zwart-witstijl. Duchazeau neemt de tijd om de spanning van het verhaal zorgvuldig op te bouwen, ondanks de voorspelbare dramatische afloop.

Les cinq conteurs de Bagdad (2006, met Fabien Vehlmann)
Bekroonde strip over de 'inspiratiereis' die de vijf beste verhalenvertellers van Bagdad ondernemen. Doel van hun wereldreis is bij terugkeer het allerbeste verhaal te kunnen vertellen aan de kalief van Bagdad. Op hun tochten maken ze heel wat mee…

Dieu qui pue, Dieu qui pète et autres petites histoires africaines (2006, met Fabien Vehlmann)
Zeven korte Afrikaanse verhalen met een filosofische inslag. Over een klein meisje dat een leeuw met termieten laat vechten en een god die een paar eigenaardigheidjes heeft.

Gilgamesj (2004-2005, met Gwen de Bonneval)
Gebaseerd op het klassieke Gilgamesjepos. Gilgamesj, koning van Uruk, is een nietsontziende en brute halfgod die door zijn volk gevreesd wordt. Zijn leven verandert grondig met de door de goden gezonden wildeman Enkidu, die hem tot de orde roept. Gilgamesj en Enkidu worden vrienden en beleven het ene na het andere avontuur. Na Enkidu's plotse dood sluipt de twijfel in Gilgamesj' hart. Hij worstelt met de vraag of hij, de leeuwendoder, uiteindelijk ook zal sterven.

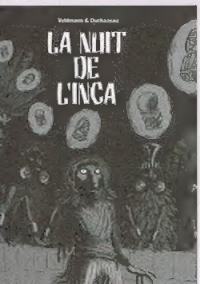

La nuit de l'Inca (2003-2004, met Fabien Vehlmann)
Overtuigend sprookje waarin de zon plots ophoudt met schijnen. Het Inca-volk is radeloos en besluit met mensenoffers de zonnegod Inti weer gunstig te stemmen.

Igor et les monstres (2002-2004, met Pierre Veys)
Driedelige reeks paginavullende gags met Dr. Frankenstein in de hoofdrol. Helemaal in de stijl en sfeer van de Franco-Belgische school. De grappen zijn van bedenkelijk niveau en ook grafisch blinkt het niet uit. Niet meteen Duchazeau's sterkste werk.

wikken en beschikken, spelen in die mythes een heel belangrijke rol. Volgens mij is *Gilgamesj* een van de oudste, zoniet het oudste verhaal dat ons op schrift en vooral op beeld is overgeleverd."

Je kiest wel meer voor 'exotische' settings en verhalen. Voor je Gilgamesj *tekende, maakte je* Les cinq conteurs de Baghdad *(De vijf vertellers van Bagdad), daarna* Les vaincus *(De overwonnenen), over de ondergang van de Inca's. Waarom?*

„Les cinq conteurs speelt zich af in de wereld van 1001-nacht, die toch redelijk verschilt van die van *Gilgamesj*. Het speelt zich weliswaar op dezelfde plaats af, het Tweestromenland, maar is toch helemaal anders van sfeer. Het laat allicht mijn voorkeur – noem het liefde – voor een goed verhaal zien. De setting speelt niet zo'n grote rol, het verhaal des te meer. Ik ben dol op verhalen. Neem een van mijn eerste albums, *Dieu qui pue, Dieu qui pète* (De god die stinkt en winden laat), dat gaat daar dieper op in. Het is een album met zeven Afrikaanse verhalen, een ode aan de kunst van het verhalen vertellen. Die is naar mijn gevoel in Afrika nog steeds springlevend. Waar verhalen zich ook afspelen, ze moeten eerst en vooral de fantasie prikkelen. Je zou kunnen stellen dat het mijn doel als stripmaker is om prikkelende verhalen te maken, die zich afspelen in een mooi kader. Meer moet je daar eigenlijk niet achter zoeken. Als het verhaal goed zit, zoek ik naar een passende omgeving. *Les cinq conteurs* was vooral Fabien Vehlmanns idee. Die strip gaat eigenlijk dieper in op ons *métier:* verhalen vertellen. We wilden in de setting van het Midden-Oosten de lezer meenemen op de zoektocht naar het allerbeste verhaal. Het hoefde niet per se daar te spelen, we hadden net zo goed onszelf ten tonele kunnen voeren. *(lacht)* Maar het paste erg goed daar. Men hecht er tot op de dag van vandaag veel waarde aan hoor en wederhoor, verhalen, parabels, noem maar op. En wat *Les vaincus* betreft: ik heb een levenslange fascinatie voor de cultuur van de Inca's. Een vroege herinnering – wat waarschijnlijk een en ander op gang heeft gebracht – zijn de uitzendingen van *Les merveilleux sites d'Or* (De wonderbaarlijke Gouden Plaatsen), een kinderreeks op de Franse tv. Met *Gilgamesj* had ik eerder iets met het verhaal op zich. Ik gruw bij de gedachte mijn leven lang hetzelfde soort verhalen te maken. Geef mij maar afwisseling: ik wil graag albums maken in alle soorten en maten."

Over scenaristen gesproken, Les vaincus *maakte je alleen. Voor* Gilgamesj *werkte je samen met schrijver Gwen de Bonneval. Wat doe je het liefst?*

„Hoe meer ik met scenaristen werk, hoe meer ik zin krijg om helemaal alleen te werken. Geen kwaad woord over de verdiensten van mijn collega's hoor, verre van, maar alleen werken biedt veel meer mogelijkheden. Het is voor mij een beetje het logische vervolg in mijn carrière. Ik ben begonnen als tekenaar van kinderstrips. Dat bracht brood op de plank, maar dat was het ook wel. Mijn hart ging uit naar het maken van strips voor volwassenen. Ik zocht naar een manier om mijn eigen ideeën en verhalen te publiceren, maar ik kan je verzekeren dat dat niet gemakkelijk was. Pas met de kinderstrip *Igor et les monstres* (Igor en de monsters) kreeg ik weer een voet tussen de deur. Maar ik was er allesbehalve tevreden over. Grafisch stond ik nog niet op scherp, de moppen waren flauw. Het was lopende bandwerk, *voilà*. Bij de strips die ik maak zonder scenarist, kan ik me echt ten volle uitdrukken. Want je idee gaat dan niet door zijn 'filter'. Ik voel me nu een *volledíger* kunstenaar. *(lacht)* Zoals *Les vaincus*, dat was echt een hoogst persoonlijk verhaal. Ik zie niet hoe ik dat anders had kunnen doen. En met het verhaal waar ik nu aan werk, een strip over de bluesmuziek, is dat net zo.

Sommige elementen in mijn verhalen zijn autobiografisch: dan plaats ik mijn eigen ervaringen in een andere context of

tijd. Zo had ik bij *Les vaincus* de kans om iets te vertellen over een historische periode die me al heel lang in de ban hield. Ik had weliswaar *La nuit de l'Inca* (De nacht van de Inca) samen met Fabien al eens eerder een strip over de Inca's gemaakt, maar dit keer wilde ik een realistischer verhaal vertellen. Opeens heb ik dan het verhaal op papier gegooid en aan de uitgeverij voorgesteld. Tot mijn grote verrassing kreeg ik onmiddellijk groen licht. Ik ben er gewoon aan beginnen tekenen, zonder uitgewerkt plan vooraf. Neem nu het grafische universum van de Inca's, en je belandt voor je het goed en wel beseft in een visueel overrompelend feest van kleuren en vormen. Vandaar – van de weeromstuit, denk ik – dat ik heb gekozen voor iets radicaal anders: zwart-wit."

Gilgamesj is een heldenverhaal. Hebben we anno 2007 nog wel behoefte aan epossen?

„Natuurlijk, omdat helden precies doen en zeggen wat wij gewone stervelingen niet kunnen! Het doel van een heldenverhaal is dat de lezer of de luisteraar zich een klein beetje met de held vereenzelvigt. Dat geldt zeker als het gaat, zoals bij *Gilgamesj*, over helden die geen eendimensionale helden zijn... In het begin heeft de hoofdpersoon alles van uiterst onsympathieke heerser, een dictator die zijn volk onder de knoet houdt. Maar zelfs als grote smeerlap is hij een fascinerende persoonlijkheid. De dynamiek van het epos start bij de komst van zijn 'tweede ik', Enkidu. Die twee gaan met elkaar vechten, waardoor Gilgamesj eindelijk een vorm van evenwicht in zijn leven vindt. Zijn arrogante manier van heersen wordt zo bijgesteld, wat hem meteen tot een interessante held maakt.

Superheldenstrips, de heldenverhalen *à l'américaine*, interesseren me echter hoegenaamd niet. Ik heb er als kind wel een aantal van gelezen, maar ik had nooit diezelfde vonk als bij de strips uit de Franco-Belgische school. Nee, de Marvel-comics hebben mij nooit kunnen bekoren. Geef mij maar de manga's van pakweg Osamu Tezuka, die een heel ander soort helden presenteert, met een geloofwaardig en uitgediept verhaal. Ik herinner mij de helden van de Marvel-comics als figuranten in dodelijk voorspelbare verhalen... Het is gewoon entertainment, zonder meer. Ik kan echt niet geloven in personages die geen menselijke karaktertrekken hebben, dat gaat gauw vervelen. Voor het personage Gilgamesj kun je begrip opbrengen, maar ook heel veel bewondering. Dat superieure en roekeloze van de held draagt hij beslist in zich, maar dat wordt gecompenseerd door zijn twijfels en breekbaarheid. Die verdieping vind ik noodzakelijk."

Ik zie daar een gitaar liggen. Gebruik je die ter inspiratie bij je nieuwe strip, over de blues?

(lacht) „Welja, ik durf wel eens wat te tokkelen, maar ik vind mezelf niet zo'n goeie muzikant hoor. Ik ben net klaar met het scenario, en het boek zal vermoedelijk zo'n 120 pagina's tellen, in zwart-wit. En we brengen met het boek ook een plaat uit. Geen paniek: de lezers zullen echt niet naar mij hoeven te luisteren, maar wel naar de gitaar en de stem van een echte bluesman, die een aantal speciaal voor dit project gecomponeerde nummers zal spelen. Het boek – dat overigens volgend voorjaar verschijnt bij de kleine uitgeverij Sarbacane – zal *Le rêve de Meteor Slim* (De droom van Meteor Slim) heten, een titel die geheel in het verlengde ligt van de namen die in de glorietijd van de Amerikaanse blues werden gebruikt. Muzikanten als Barbecue Joe, Guitar Slim, noem maar op. Meteor Slim is een doodgewone jongen met een al even doodgewone baan, maar hij droomt van een carrière in de muziek. Daarvoor loopt hij zich het vuur uit de sloffen. Het is moeilijk, maar toch houdt hij stug vol. Dat maakt hem ook tot een soort held. *Allez*, een kleine dan toch." *(lacht)* ***Roel Daenen***

Gwen de Bonneval

Duchazeau's *sparring partner* Gwénaël de Bonneval (1973) is een man die van vele markten thuis is. De Bonneval was onder meer baas van een communicatiebureau, even in loondienst bij Disney, tekenaar bij *Spirou* en stripmaker bij L'Atelier des Vosges. Met zijn vriend Matthieu Bonhomme richtte hij in 2002 het Atelier du Coin op. Hij schrijft scenario's en tekent aan een razend tempo.

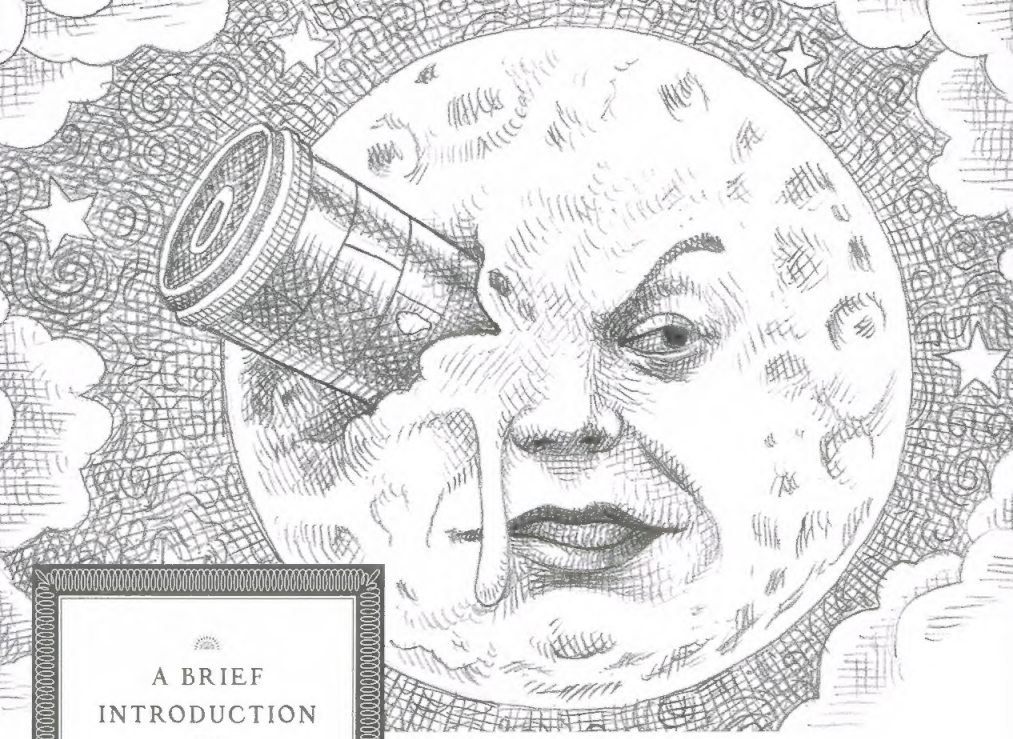

A BRIEF INTRODUCTION

The story I am about to share with you takes place in 1931, under the roofs of Paris. Here you will meet a boy named Hugo Cabret, who once, long ago, discovered a mysterious drawing that changed his life forever.

But before you turn the page, I want you to picture yourself sitting in the darkness, like the beginning of a movie. On screen, the sun will soon rise, and you will find yourself zooming toward a train station in the middle of the city. You will rush through the doors into a crowded lobby. You will eventually spot a boy amid the crowd, and he will start to move through the train station. Follow him, because this is Hugo Cabret. His head is full of secrets, and he's waiting for his story to begin.

— Professor H. Alexfrisbus

Brian Selznick eert filmpioniers

MANNEN OP DE MAAN

Zelden kostte het zo veel moeite iemand voor ZozoLala *te spreken te krijgen als in het geval van Brian Selznick. Weken van onderhandelen gingen aan het gesprek vooraf. Want de eerste oplage van 150.000 exemplaren van Selznicks boek – door de Amerikaanse uitgever met een zeszijferige promotiecampagne in de markt gezet – was bijna uitverkocht. En niemand minder dan filmlegende Martin Scorcese had een optie genomen op de verfilming van* De uitvinding van Hugo Cabret.

Op zich is alle rumoer rond *De uitvinding van Hugo Cabret* opmerkelijk. Want Brian Selznick (1966) is een gerespecteerd kinderboekenillustrator, maar geen heel bekende naam. Hij schreef –tekende – bovendien een hoogst onconventioneel verhaal: een mengeling van strip, lees- en prentenboek, die in geen enkel hokje past. Maar wát voor een verhaal.

De uitvinding van Hugo Cabret schetst het leven van een heuse tovenaar aan het begin van de vorige eeuw. Een Fransman die als goochelaar furore maakt. Tot hij op de kermis hoort hoe zijn tijdgenoten beginnen te gillen als ze op filmdoek een trein frontaal op zich af zien komen. Die dag besluit hij zijn kunsten voortaan met licht en bewegend beeld te vertonen. Zijn naam is

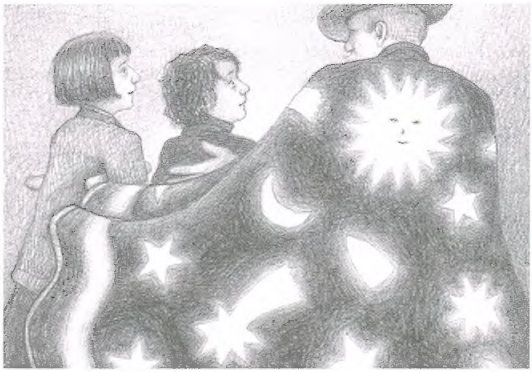

Georges Méliès (1861-1938) en hij is de geschiedenis ingegaan als de maker van de eerste sciencefictionfilm: *Reis naar de maan* uit 1902. Tot zover is zijn verhaal bekend – zelfs verplichte kost voor elke student filmgeschiedenis.

Minder bekend is dat de magie van de oude tovenaar op een gegeven moment stukloopt op de harde realiteit. Méliès stopt al zijn geld in steeds grootsere, duurdere filmproducties, maar het grote publiek kan hem niet meer volgen. De oude tovenaar belandt op straat. Zijn laatste dagen slijt hij als gefrustreerde knorrepot in een kleine snoep- en speelgoedkiosk op het Gare Montparnasse in Parijs – zeven dagen per week, omdat hij anders de huur niet kan opbrengen. Zijn oude films worden omgesmolten tot schoenhakken. En zijn geliefde collectie mechanische robots (naast film een andere passie van de oude illusionist) moet hij wegens ruimtegebrek aan een museum toevertrouwen. Daar liggen ze weg te roesten op een lekkende zolder. Tot de weesjongen Hugo Cabret via zijn kort daarvoor overleden vader zo'n robot in handen krijgt. Zou de magie van de oude tovenaar toch niet helemaal zijn uitgewerkt?

Brian Selznick, bijzonder aan je boek is het soepele samengaan van vorm en inhoud. Je vertelt een verhaal over de beginjaren van de film, dat leest alsof je het in een bioscoopzaal met eigen ogen ziet gebeuren. De uitvinding van Hugo Cabret *bestaat voor de helft uit plaatjes. Hoe is dat idee ontstaan?*

„Dat idee kreeg ik eigenlijk pas toen ik al een halfjaar aan het boek werkte. Ik wilde al jaren een boek maken over filmpionier Georges Méliès. Ik kende zijn films en vond ze erg mooi, heerlijk bizar. Maar ik had geen plot, geen personages, niets. Het kostte me vijftien jaar voordat ik wist wat ik er precies mee wilde doen. Pas toen ik echt aan het boek ging werken, werd het me langzaam duidelijk dat het medium film er een centrale rol in zou gaan spelen. Ik ging allerlei Franse films uit de begintijd van de cinema bekijken. Films uit de tijd dat regisseurs als René Clair met geluid gingen experimenteren en een nieuw soort verhalen gingen vertellen.
René Clair had jarenlang stomme films gemaakt. Bij de introductie van de geluidsfilm was hij bang dat geluid de ervaring van het filmkijken zou verstoren. Maar hij zag ook dat het publiek voor die eerste geluidsfilms in de rij stond. Daarop besloot hij met geluid te gaan experimenteren. Hij hield niet alleen een microfoon bij de opnames om de dialogen op te nemen. Nee, hij begon te spelen met het geluid. In zijn film *Le million* (Het miljoen, 1931, red.) bijvoorbeeld. Daarin vecht een groep mensen om een jas met daarin een winnend staatslot. Terwijl de jas als een bal heen en weer wordt geworpen, hoor je het geluid van juichende toeschouwers bij een voetbalwedstrijd. Dat heeft een grappig effect, want je hebt niet meteen door dat het eigenlijk geluid is dat niet direct betrekking heeft op wat je ziet gebeuren. Maar het vergroot wel het gevoel van opwinding van de scène. Of neem zijn film *Sous les toits de Paris* (Parijs, 1930, red.). Daarin breekt een gevecht uit tussen een paar mannen buiten een bar. Het is nacht en ze vechten bij het licht van een straatlantaarn. Terwijl ze elkaar te lijf gaan, hoor je het rumoer van de schermutseling tot één van hen een steen pakt en die naar de straatlantaarn gooit. En dan gaat het licht uit! *(lacht)* Een tijd lang gaat het beeld op zwart, maar je hoort het gevecht doorgaan totdat er een auto aan komt rijden en de mannen in het licht van de koplampen weer zichtbaar worden. Het is een soort 'geluidsgrap'. Dat idee om twee verschillende media, beeld en geluid, te combineren om het verhaal te vertellen, sprak me enorm aan. Het was een nieuwe manier van verhalen vertellen. Dat gaf me het idee met *De uitvinding van Hugo Cabret* ook zoiets te proberen."

Voor stripliefhebbers is de combinatie van beeld en tekst niets nieuws.

„Nee, dat klopt. Maar ik wilde beeld en tekst echt helemaal gescheiden houden. Dus geen tekstballonnen gebruiken, zoals in strips, ook geen meerdere plaatjes per pagina. Dat heeft te maken met de prentenboeken die ik als jongen heb gelezen. Eerst en vooral *Max en de Maximonsters* van Maurice Sendak. Dat is misschien wel het beste prentenboek voor kinderen ooit. Sendak vertelt over het jongetje Max, dat van zijn moeder voor straf naar zijn kamer moet. Van daaruit vertrekt hij op reis naar de Maximonsters. In de loop van zijn avontuurlijke reis worden de plaatjes steeds groter. Iedere keer dat je de pagina omslaat, gebeuren er nieuwe dingen die verband houden met het verhaal en de ontwikkeling van Max als personage. Op een gegeven moment verdwijnt de tekst zelfs geheel ten gunste van de getekende avonturen van Max. Dan zie je alleen nog grote tekeningen, die over twee pagina's doorlopen. Dat heb ik altijd geweldig gevonden: het omslaan van de pagina als theatraal moment, als het ware het moment dat – elke keer opnieuw – het doek opgaat.
In eerdere boeken, verhalen van andere mensen die ik illustreerde, had ik daar al eens mee gespeeld. Dan begon ik het verhaal met een paar getekende pagina's, zonder tekst. Maar omdat ik die verhalen niet zelf had geschreven, kon ik die vorm nooit verder ontwikkelen. Pas na een halfjaar denken en schrijven aan *De uitvinding van Hugo Cabret* werd het me duidelijk dat dit boek een uitgelezen kans bood op dit vlak nu eindelijk eens helemaal los te gaan."

Strip?

De uitvinding van Hugo Cabret is geen stripboek als alle andere. Sommigen vinden het zelfs helemaal geen strip, maar eerder een heel rijk geïllustreerd leesboek. Feit is dat Brian Selznick een belangrijk deel van zijn – sfeervolle – verhaal vertelt in rake beelden. Waarom zou zijn boek dan in de stripwinkel misstaan?
De uitvinding van Hugo Cabret is een boek over film. Over de vroege film van eind 19e, begin 20e eeuw, de periode waarin de beeldtaal van de film werd uitgevonden door filmmakers als Georges Méliès. Brian Selznick heeft zich gretig laten inspireren door de pioniersgeest van Méliès en zijn mede-filmtovenaars. In zijn boek goochelt hij erop los met gedurfde beeldovergangen, historische nieuwsfoto's en beeldcitaten uit de films van (uiteraard) Georges Méliès, Harold Lloyd en de gebroeders Lumière. Aardig is dat hij op een gegeven moment een doos met tekeningen van Méliès laat omvallen. Schetsen met allerlei ideeën voor films. Zo legt de tekenaar Selznick een direct verband tussen zijn eigen medium en het onderwerp van zijn boek: beeldverhaal en film. Uiteindelijk komen ze beide voort uit dezelfde bron: de menselijke verbeeldingskracht. Wie er zo tegenaan kijkt, hoeft alleen nog de eerste pagina van *De uitvinding van Hugo Cabret* te lezen: voor je het weet ben je dan al halverwege Selznicks vuistdikke stripboek.

Kun je vertellen hoe je dat hebt aangepakt?

„Toen ik had besloten dat ik meer met paginabreed beeld wilde vertellen, ben ik eens gaan kijken wat voor gevolgen dat zou hebben. Ik las de teksten die ik dat halfjaar had geschreven en verving die waar mogelijk door beeld. Ik maakte lijsten van wat ik wilde laten zien. Bijvoorbeeld de openingsscène: 1, we zien de maan; 2, we zoomen uit en zien de maan aan de hemel; 3, we zien de hemel boven Parijs; 4, we zoomen in op Parijs; enzovoort. Die scène bestond aanvankelijk uit drie pagina's met beschrijvingen van Parijs, het treinstation en het geheime kamertje in dat station waar Hugo woont. Maar toen ik dat had onderverdeeld in tekeningen, bleek dat een passage van 26 pagina's te zijn geworden. Tjonge, dacht ik toen, dat wordt wel veel. Of neem de tekstregel 'Hugo volgde de oude man op weg naar huis.' Dat werden twaalf pagina's met tekeningen van de tocht door Parijs. En zo ging dat het hele boek door. *(lacht)* Toen ontdekte ik al gauw dat wat ik dacht dat een boek van honderd pagina's zou worden, begon uit te groeien tot een monsterproject van dik vijfhonderd bladzijden."

Je had toen al een contract getekend met je uitgever, Scholastic. Stond die te juichen toen je boek zo uit de klauwen begon te lopen?

„Toen ik mijn vaste redacteur bij Scholastic, Tracy Mack, opbelde, was ik wel wat nerveus, ja. *(lacht)* Maar zij en haar collega's waren verbazend genoeg allemaal gelijk erg enthousiast. Tracy moedigde me zelfs aan. 'Brian, als je dit echt zo wilt doen, doe het dan ook gelijk goed. Haal dan maar zoveel mogelijk tekst weg,' zei ze."

Scholastic is de Amerikaanse uitgever van kaskraker Harry Potter, *niet?*

„Inderdaad. *(lacht)* Dus zo groot was de kans dat mijn monsterproject al het geld van *Harry Potter* zou opbranden nu ook weer niet."

Opvallend aan De uitvinding van Hugo Cabret *is ook de stijl waarin je het boek getekend hebt: gedetailleerde potloodtekeningen die een warme, nostalgische gloed lijken uit te stralen. Waarom heb je ervoor gekozen het verhaal zo te tekenen?*

„Ik heb altijd vrij realistisch getekend. De keren dat ik wat losser probeerde te werken, viel het resultaat bijna altijd tegen. Uiteindelijk gaat het erom dat de personages geloofwaardig zijn en je de juiste emoties weet op te roepen. En dat kun je doen door heel realistisch te werken, maar ook met een simpele cirkel en drie puntjes.

Ik ben dol op details en gebruik altijd veel documentatiemateriaal. Soms verstikken die details en dat realisme me ook wel. In *De uitvinding van Hugo Cabret* wilde ik de korrelige gloed van de oude zwart-witfilms oproepen. Daarom heb ik alle plaatjes uit het boek uiteindelijk op een kwart van de afgedrukte grootte getekend. Het zijn dus heel kleine tekeningen. Vaak werkte ik met een vergrootglas. Daarna heb ik ze uitvergroot, waardoor er wat 'lucht' tussen de lijnen komt. Dat had ik ooit gezien bij een tentoonstelling van originelen van Maurice Sendak, onder andere zijn illustraties voor het boek *Brundibar* van Tony Kushner. Die tekeningen zijn ontzettend klein. Maar in druk geeft dat – nadat ze sterk zijn uitvergroot – een heel licht, luchtig effect. Dat wilde ik ook. En het gaat natuurlijk sneller, hè. Je hoeft minder grote vlakken vol te tekenen."

Je legt in je boek bij de persoon Georges Méliès sterk de nadruk op zijn verleden als illusionist. Dat is een opvallende parallel met een van je eerste boeken, The Houdini box. *Harry Houdini liet als boetenkoning mensen ook in illusies geloven.*

„Ja, dat is wel een rode draad in mijn werk. Ik ben altijd verzot geweest op magie en goochelarij. Ik vind het prachtig hoe illusionisten ons de kans bieden te geloven in wonderen, een gevoel van verwondering weten op te roepen. Dat is iets waar we in het dagelijks leven maar al te vaak geen oog voor hebben. Van Houdini dachten sommige mensen in de jaren '20 dat hij echt over speciale krachten beschikte. Magie: dat hij zichzelf in rook kon doen opgaan en dat soort dingen. Maar hij zei altijd: 'Nee, het is geen magie, ik weet gewoon meer dan jullie. Ik begrijp hoe mensen denken en weet hoe ik dingen voor elkaar kan krijgen.'

Houdini was vooral goed in ontsnappingstrucs. Wanneer hij zichzelf uit een levensbedreigende situatie – geboeid en al opgesloten in een kist die in een rivier werd gegooid – wist te redden, ontsnapte ook zijn publiek. Hij leek een wisse dood tegemoet te gaan, maar wist daar onderuit te komen. Ik denk dat zijn toeschouwers dan het gevoel kregen dat ook zij konden ontsnappen aan wat henzelf achtervolgde of dwars zat. Dat is wat kunst ook doet. Want naar mijn idee was Houdini een groot kunstenaar. Het gevoel dat hij zijn publiek gaf, is wat iedereen zoekt in boeken, in het theater, in de bioscoop. Het is niet letterlijk magie, maar het is iemand die verbanden legt die andere mensen niet leggen. Of die de wereld toont op een manier zoals je hem nog niet eerder had bekeken.

Tijdens het werk aan *De uitvinding van Hugo Cabret* had ik er op verschillende plekken voor kunnen kiezen echte toverkunsten in het boek op te voeren. Of geesten, of andere metafysische zaken. Op zich had het gekund. Maar ik heb dat bewust niet gedaan. Ik wilde dat alle gebeurtenissen in principe echt hadden kunnen gebeuren. Het boek moest een magische sfeer ademen, een sfeer van verwondering oproepen, zonder onwaarschijnlijk te worden. Dat laatste was heel belangrijk voor me. Het is wat Méliès en Houdini hebben gedaan: ze boden hun publiek de kans iets te zien en geloven wat het anders nooit zou geloven."

Toon Dohmen

Zie voor meer informatie over het boek de uitgebreide Engelstalige themawebstek: www.theinventionofhugocabret.com. Daar is onder andere Méliès' korte film Reis naar de maan te bewonderen (en de videoclip die The Smashing Pumpkins erop baseerden). Ook zijn er foto's te bewonderen van Brian Selznick aan het werk (compleet met vergrootglas), zijn studiereizen naar Parijs en nog veel meer. De Nederlandse vertaling van The invention of Hugo Cabret verscheen bij uitgeverij Mynx.

STORM

HET GROTE AVONTUUR

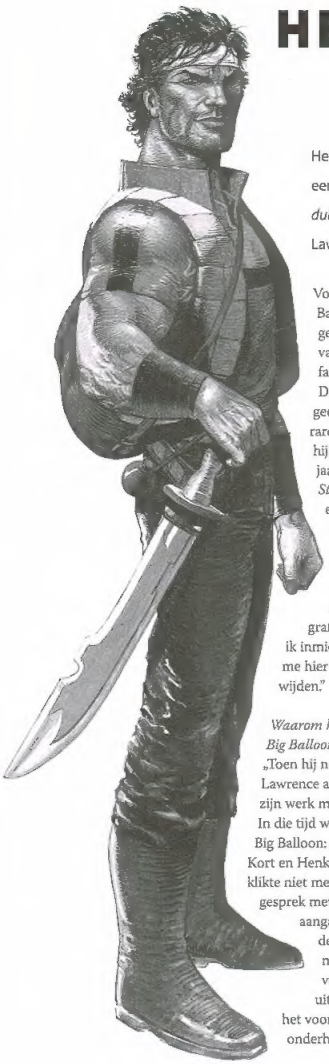

Het kan niemand zijn ontgaan dat de stripserie *Storm* een nieuwe start heeft gemaakt. Met een voor de Nederlandse strip zelden gezien publiciteitsoffensief verscheen *De navel van de dubbele god*, het eerste *Storm*-album sinds de dood van de immens populaire tekenaar Don Lawrence (1928-2003).

Voor uitgever Rob van Bavel is het een oude jongensdroom die uitkomt: van voorzitter van de fanclub tot uitgever van Don Lawrences bekendste geesteskind. „Het is een heel rare gewaarwording," vertelt hij. Van Bavel nam een paar jaar geleden de rechten van *Storm* over van Big Balloon en gaf de albums opnieuw uit. „Ik heb de gok genomen, omdat mijn hart bij strips lag en vooral bij het werk van Don Lawrence. Ik had een grafisch bureau. Daar ben ik inmiddels mee gestopt om me hier volledig aan te kunnen wijden."

Waarom heb je destijds de reeks van Big Balloon overgenomen?

„Toen hij nog leefde, speelde Don Lawrence al eens met het idee dat ik zijn werk maar moest gaan uitgeven. In die tijd was er een leegloop bij Big Balloon: grote namen als Hein de Kort en Henk Kuijpers vertrokken. Het klikte niet meer zo. Ik had al eens een gesprek met Big Balloon waarin ze aangaven dat ze de reeks van de hand wilden doen als die niet meer genoeg zou opleveren. Nu ik de reeks zelf uitgeef, merk ik hoe lastig het voor hen was om de serie te onderhouden. Als één album is uitverkocht, is het te duur dat meteen te herdrukken. Dus moet je wachten tot er meer albums uitverkocht zijn, zodat je dat tegelijkertijd kunt doen. Maar zo loop je weer het gevaar dat er grote gaten in een reeks ontstaan. Als er veel delen niet meer leverbaar zijn, bloedt een serie dood. Je boort geen nieuw publiek meer aan. Toen ik de rechten kreeg van *Storm*, waren er zeven albums uitverkocht. Big Balloon had daarnaast het probleem dat zij nog niets gedigitaliseerd hadden. Met ouderwetse films hoef je bij drukkers niet meer aan te komen. Dus voor die herdrukken hadden ze ook nog eens een grote investering moeten doen om alles digitaal om te zetten. Dat vonden ze te duur.

Een jaar na Dons dood ging ik weer bij Big Balloon langs. Ik vond dat we het zijn weduwe verschuldigd waren, dat *Storm* niet zou wegkwijnen. De albums moesten worden herdrukt. Tenslotte moet zij daar van leven. Ik kon de rechten krijgen als ik de oude voorraad ook zou overnemen. Daar zat ik ineens met tachtigduizend albums. Tot dan toe was ik als uitgever van The Don Lawrence Collection bezig met twee, drie luxe uitgaves per jaar. Nu zat ik ineens met een enorme berg softcovers waarvoor opslag en dure distributie moest worden betaald. In een klap was ik een fulltime uitgever geworden."

Ontstond het idee om de serie voort te zetten met andere tekenaars,

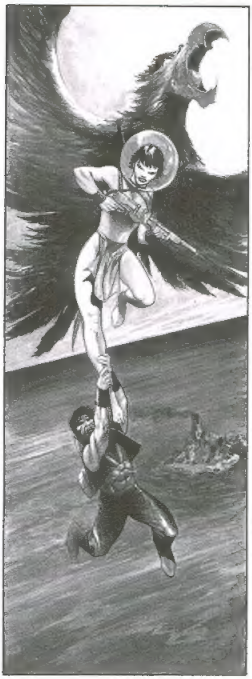

nadat je de oude reeks had overgenomen?

„Dat idee bestond eigenlijk al toen Don nog leefde. Ook bij hem. Hij zocht al langer een opvolger. Er waren vergevorderde plannen om een spin-off te maken waarvoor hij de potloodschetsen zou aanleveren. Zijn assistent Liam Sharp en Dave Gibbons zouden de rest doen. Dat plan verwaterde, omdat Don ziek werd en de beide 'opvolgers' andere opdrachten kregen. Toen ik besloot het idee door te zetten, vroeg ik eerst Martin Lodewijk. Als ik het zou doen, dan alleen met hem. Martin was meteen enthousiast om iets nieuws te beginnen. Daarna ben ik gaan zoeken naar tekenaars. Ik heb een Aziatische studio geprobeerd, een Italiaanse tekenaar: allemaal heel interessant, maar ze konden geen Storm-kop tekenen. Liam Sharp was te druk. En toen werd ik gewezen op Romano Molenaar. Ik kende hem al van een ander project. Ik mailde hem met de vraag: 'Wil je Storm doen?' En hij mailde terug: 'Yes!' Martin heeft toen een paar pagina's script aangeleverd. De tekeningen waren krachtig. Toen moest de inkleuring nog. Romano had daar geen ervaring mee. Hij heeft het wel geprobeerd, maar het kostte hem veel tijd en het resultaat was niet goed genoeg. Ik had al eerder een open sollicitatie van Jorg de Vos gehad om *Storm* te gaan tekenen. Hij had me een *Storm*-tekening toegestuurd die ik op het eerste gezicht voor een origineel aanzag. Jorgs anatomische kennis was echter minder goed. Martin oordeelde toen dat Jorg er nog niet was. Zijn kleurgebruik was echter indrukwekkend. Nadat het stukliep op de inkleuring van Romano, ontstond het idee hem aan Jorg te koppelen. Die combinatie leverde het gewenste resultaat op."

Martin Lodewijk (1959) dacht lange tijd dat met de dood van Don Lawrence ook *Storm* gestorven was. „Toen Don nog leefde, had ik wel plannen om zelf nog een spin-off te gaan tekenen over de avonturen van Nomad. Maar na zijn dood was het boek Storm zeker emotioneel zwaar geworden. Toen Rob van Bavel met het idee kwam de reeks nieuw leven in te blazen, was het weer een paar jaar later. Ik ben nauw betrokken geweest bij het ontstaan van *Storm*; het was toch een beetje mijn kindje. En ik was nog niet uitverteld. Ik weet dat Don er geen problemen mee zou hebben gehad. Andersom was hij ook vrij om een nevenreeks op te zetten met een andere scenarist. Wel vind ik dat de wereld van Pandarve van mij is, ik wil liever niet dat een ander daarmee aan de haal gaat. *Storm* is echter nooit een persoonlijke creatie geweest zoals *Kuifje* dat was van Hergé. Meerdere auteurs hebben eraan gewerkt. Weliswaar heeft Don de strip leven gegeven, maar zelf had hij er geen moeite mee als een ander het tekende. Hij was ook enthousiast over *De kronieken van de tussentijd*. Ik ook, jammer dat de uitgever daarmee wilde stoppen. Het klinkt lamoyant, maar ik mis Don nog elke dag. Dat de reeks wordt voortgezet, is echter in ieders belang: voor Dons weduwe, voor Rob van Bavel, voor mij en ik geloof ook voor de strip in het algemeen."

Lodewijk had nog geen plannen voor een nieuw album toen Lawrence stierf. „Ik had destijds geen idee hoe de serie verder zou gaan. Maar dat is altijd zo bij mij. Ik begin gewoon aan een verhaal en zie wel hoe het verder gaat. Alleen de *Agent 327*-verhalen *Dossier Heksenkring* en *Dossier Onderwater* heb ik ooit helemaal uitgeschreven voordat ik eraan begon te tekenen. Voor de rest werk ik altijd per pagina of per halve pagina, ook als ik scenario's voor anderen aanlever. Ik zie wel wat er daarna

In hoeverre bemoei je je met de inhoud?

„Ik probeer als een goede coach aan de kant te staan. Ik heb wel verzoeken bij Martin Lodewijk neergelegd. De laatste albums die hij voor Don maakte, vormden een trilogie waarvan ik op een gegeven moment echt niet meer wist waar het nu precies over ging. Ik wilde weer een ouderwets avonturenverhaal.

Verder bemoei ik me met het productietempo. Doordat we met een team aan de strip werken, levert elke vertraging bij een van de auteurs direct problemen op voor de deadline. Dat merkte je sterk bij de voorpublicatie van *De navel van de dubbele god* in *Myx*. Bij sommige plaatjes dacht je: 'Oei, volgens mij heeft Jorg dit ingekleurd terwijl de scanner al aanstond om het op tijd op de

Romano Molenaar (1971) tekende al jaren comics voor de Amerikaanse markt toen hij werd benaderd om *Storm* te tekenen. „Ik kende het werk van Don Lawrence al als kind. Toen ik met striptekenen begon, waagde ik me echt niet aan zijn techniek. Ik ben voor de comics gegaan." Molenaar is een autodidact. Vanaf 1996 werkte hij voor comic-uitgevers als Top Cow en Marvel. Hij werkte mee aan reeksen als *The Tenth*, *Witchblade* en *X-men*. „Al was dat laatste maar één deeltje," vertelt hij. „In Amerika heb ik wel een kleine groep fans, maar hier kent bijna niemand me. Ook Martin Lodewijk had mijn naam nog nooit gehoord toen Rob van Bavel mij voorstelde. Toen ik gepolst werd om Storm over te nemen, zei ik meteen 'ja', maar tegelijkertijd twijfelde ik of ik het wel kon. Don Lawrence's tekenstijl ligt vele levels hoger dan het comic-werk."

Net als nu voor *Storm* maakte Molenaar voor de Amerikaanse uitgevers vooral potloodtekeningen, die meestal door een ander werden geïnkt. „Het grote verschil tussen werken voor de Amerikaanse markt en de Europese is, dat je bij comics vooral coole poses moet tekenen. Je moet 22 pagina's per maand afleveren, dus gebruik je veel trucjes om het tempo erin te houden. Je kunt keuzen op pakweg tien standaardbewegingen voor situaties waarin je figuur aanvalt, buikt of lacht. In Europese strips acteren figuren veel meer. Het gaat niet om stoere poses, de figuren moeten levensecht zijn. Voor *Storm* moest ik ineens weer goed in de spiegel kijken om een hand te kunnen tekenen die iets op een bepaalde manier vasthoudt."

Die overgang in manier van werken heeft hem moeite gekost, geeft hij toe. „Maar Martin hield me scherp. Hij is geen comic-fan en wees me er voortdurend op wanneer ik weer te veel terugviel op mijn oude trucjes. Als ik wegens tijdgebrek weer eens een hand of een voet liet wegvallen achter een stuk steen. Geleidelijk wordt die comic-stijl eruit gewassen. Het gaat steeds beter."

Bang voor de vergelijking van het publiek met het tekenwerk van Lawrence is Molenaar niet. „Ik pretendeer geen tweede Don Lawrence te zijn, ik wil hem niet imiteren. Wel probeer ik dezelfde sfeer op te roepen in de tekeningen. Dat is nodig om de serie voor te kunnen zetten en het publiek niet van je te vervreemden. We zijn er nog niet. Van tevoren wisten we dat de samenwerking tussen Jorg, Martin en mij tijd moest krijgen om optimaal te functioneren. Daarvoor is meer dan één album nodig."

Overdag werkt Molenaar als ontwerper van computerspellen. In de avonduren werkt hij aan *Storm*. „Toen ik een paar jaar geleden een tweeling kreeg, besloot ik het rustiger aan te gaan doen met de comics. Kort daarna kwam het aanbod van Rob. Ik werk twee tot vijf avonden aan een pagina *Storm*. Zolang ik de scenario's tijdig aangeleverd krijg, houd ik het lang vol. Het tekenen van comics was bijna machinewerk. Die routine zal er voor *Storm* ook komen. Al klinkt dat anders dan ik het bedoel. Ik wil hier echt iets van maken!"

gebeurt, dat houdt het spannend. Ik werk altijd tegen de deadline aan. Dat is voor tekenaars wel eens lastig, maar mijn ervaring is dat tekenaars ook wel erg vaak de schuld geven aan de scenarist als ze zelf te laat zijn met de pagina's." (lacht)
Veel moeite kostte het de Rotterdammer niet zich weer in te leven in het *Storm*-universum. „Ik heb de serie immers mede zelf geschapen. Wel werk ik voor Romano en Jorg anders dan destijds voor Don. Voor Don schreef ik al mijn scenario's uit, voor Romano maak ik korte schetsjes van wat er op een pagina gebeurt. Dat scheelt tijd [illegible] mijn manier van vertellen. Destijds schreef ik op: *Storm* belandt midden in de slag bij Waterloo en Don moest het maar oplossen. Nu houd ik meer rekening met de problemen die opdoemen bij het tekenen

Binnenkort begint

Lodewijk (de tussendeks) aan een nieuw verhaal van *Agent 327* en hij blijft ook doorschrijven aan de reeks *De rode ridder* voor tekenaar Claus Scholz. „Naarmate je ouder wordt, gaat de energie er wel een beetje af. Maar hoe meer je doet, hoe meer je kunt, zegt Gerrit de Jager altijd. En dat klopt. Zolang het leuk is en het publiek het leuk blijft vinden, heb ik het naar mijn zin." Over *De navel van de dubbele god* is hij tevreden. „Gegeven de manier waarop het [illegible] Van Romano en Jorg wordt eigenlijk te veel gevraagd. Don Lawrence was een unieke tekenaar, met wie je niet kunt concurreren. Ik verlang dat ook niet van hen, Rob van Bavel ook niet, maar het publiek zal dat wel doen. Bij James Bond wordt elke nieuwe acteur ook altijd met de voorganger vergeleken. Romano en Jorg worden nu voor de leeuwen gegooid. Ik vind dat ze het goed hebben gedaan. Er zit absoluut de potentie van groei in hun werk."

Schets van het oms ag

redactie te krijgen.' Die dingen zijn achteraf allemaal bijgewerkt voor de albumuitgave."

Wat zei Don Lawrence zelf over het voortzetten van de reeks na zijn dood?

„Daar heeft hij nooit problemen mee gehad. Hij had ook geen moeite met de spin-off van zijn serie door Dick Matena, *De kronieken van de tussentijd*. Hij werkte ook al veel met assistenten. Ik denk dat hij er geen moeite mee had, omdat hij dacht 'Knappe jongen die mij ooit overtreft. Het publiek ziet toch het verschil wel tussen mijn werk en dat van een ander.' Don is ook niet te overtreffen. Zowel zijn tekenstijl als kleurgebruik waren fantastisch. En hij kon twee tot drie pagina's per week produceren. Dat lukt een ander nooit."

Aanvankelijk wilde je meerdere teams aan de nieuwe reeks laten werken.

„Dat plan heb ik nog steeds. Het kost enorm veel geld om een eigen serie op te starten. Tekenaars die voor jou als uitgever werken, moeten fatsoenlijk betaald worden. Nog voordat een album naar de drukker kan, ben je al 30 tot 40 duizend euro kwijt. Daar

komen dan de drukkosten en de reclame nog bovenop. Zeker voor dit eerste album heb ik daar veel geld voor uitgetrokken. Storm is dus een grote investering. Ik moet 20 tot 25 duizend albums verkopen om straks quitte te draaien. Met maar één boek per jaar kan ik als uitgever niet rondkomen. Ik wil zelf ook eten. Ik heb drie, vier albums per jaar nodig. Romano en Jorg hebben een jaar nodig voor een boek. Daarom wil ik het liefst dat meerdere teams tegelijkertijd werken aan de reeks, of dat er een nevenreeks komt. Ik speel met het idee een reeks op te zetten die zich afspeelt in de beginjaren van Storm, of om een echte Europese comic-serie van Storm op te bouwen als tegenwicht voor het Marvel geweld. De strip leent zich er goed voor. *De navel van de dubbele god* is al verkocht aan Duitsland, Griekenland en Frankrijk."

Storm is buiten Nederland nooit echt populair geweest. Hoe denk je dat dat komt?

„In Duitsland is de reeks even populair als hier, maar daarbuiten wordt het inderdaad al snel minder. Ik denk dat het te maken heeft met de stripcultuur. De Duitse lijkt blijkbaar op de Nederlandse *Franka* en *Agent 327* lopen er bijvoorbeeld ook redelijk. Ook *Trigie* was er altijd populair. Maar in Engeland bijvoorbeeld, lezen ze

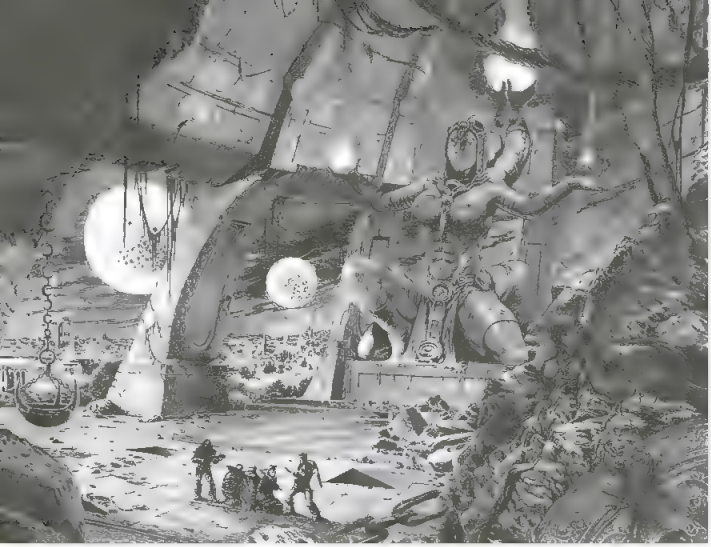

voornamelijk duistere, gewelddadige strips of Amerikaanse comics: Europese strips als *Kuifje* en *Asterix* zijn er nauwelijks populair. Het is een ander publiek. En in Frankrijk lezen ze dan wel weer veel Europese strips, maar dan voornamelijk van eigen bodem. Hoewel de oude *Storm* albums van Don er sinds kort wel weer worden uitgegeven. Glénat was ooit halverwege de reeks gestopt."

Je neemt een dappere, maar ook wel onzekere stap met Storm. Je investeert veel geld, je hebt een gezin. Heb je nooit getwijfeld of je hier wel aan moest beginnen?

„In elk geval niet lang. Ik wilde dit zó graag. Uiteraard wil ik de investering wel een keer terugverdienen. Ik neem een risico, maar daar ben je ondernemer voor. Ik geloof echter heilig in het product *Storm*. Het is een sterk merk. De videotheekenketen Videoland bijvoorbeeld, wil de strip gaan verkopen in zijn filialen. Iedereen boven de 30 heeft wel eens een *Eppo* in handen gehad en kent het werk van Don Lawrence. *Storm* is heel bekend. De uitdaging is nu om de consument te laten weten dat *Storm* er weer is. Ik besef dat ik aan het pionieren ben. Maar ik wil bewijzen dat het nog steeds kan: een strip van eigen bodem produceren en uitgeven. De laatste jaren is de stripwereld vol negativisme. Winkels sluiten de deuren, uitgevers vullen hun fondsen voornamelijk met goedkope vertalingen."

Was het succes van Storm niet vooral te danken aan het populaire tekenwerk van Don Lawrence? De spin off van Dick Matena bijvoorbeeld, verkocht veel slechter.

„Dat had ook te maken met het product dat Dick afleverde. Er zat weinig ziel in, dat vond hij zelf ook. Kijk, Don komt nooit meer terug. Ik voel me af en toe een verrader dat ik dit doe zonder hem. Zijn weduwe steunt me. Ze is enthousiast over het werk van Romano en Jorg. Maar ze zijn er nog niet. Niet gek, want Don had al dertig jaar ervaring, zij komen nog maar net kijken. Maar hun werk is wel goed. Er komt geen nieuwe *Storm* meer van Don Lawrence. Ik besef dat veel oude fans de nieuwe serie daarom niet zullen willen kopen. De oude oplages van 150 tot 200 duizend exemplaren zal ik zeker niet halen. Maar ik geloof wel dat er voldoende mensen geïnteresseerd zijn in de verhalen van Martin Lodewijk en in de voortzetting van *De kronieken van Pandarve*. De voorpublicatie van dit eerste verhaal in *Myx* heeft veel positieve reacties opgeleverd. Ik geloof er in. Er komt sowieso een deel 2 en ook een deel 3. Dan kijken we hoe we er voor staan. Het eerste album zal wel verkopen door de hype, de tweede doordat Romano en Jorg zich steeds verder ontwikkelen, bij de derde moet bewezen zijn dat het publiek het nog wil."

Hans van Soest

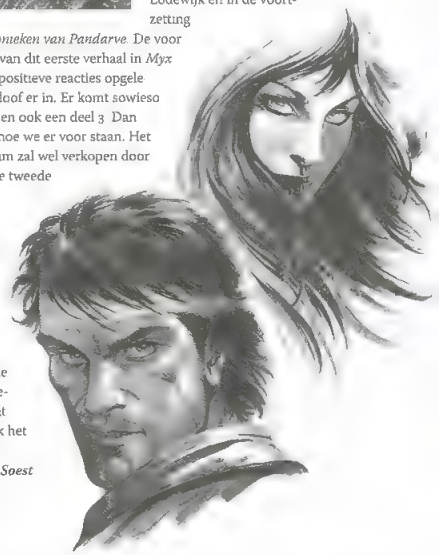

Jorg de Vos (1976) werkte als decorschilder voor horeca en verzorgingstehuizen, toen hij in het fanclubblad voor Don Lawrence las dat Rob van Havre zocht naar een nieuwe *Storm*-tekenaar. „Ik las als kleuter al de *Eppo* en was al twintig jaar fan van *Storm*. Ik heb gesolliciteerd met een schilderij. Rob vond het wel goed, maar Martin was kritisch. Toen besloten ze op zoek te gaan naar andere tekenaars. Een jaar later benaderden ze me opnieuw voor het schilderwerk."

Hoewel De Vos het grafisch lyceum in Amsterdam heeft gevolgd, heeft hij zich het schilderen vooral zelf aangeleerd. „Ik heb destijds stage gelopen bij Fred de Heij. Hij vroeg me in zijn stijl te werken. Ik merkte dat het me niet al te veel moeite kost iemands stijl te benaderen. Swolfs, Giraud, niet dat ik zo goed ben als zij, maar ik kan hun stijl wel imiteren. Omdat ik altijd al *Storm* las, wist ik in welke richting Don zijn streepjes zette."

Wat Lawrences schilderstijl zo karakteristiek maakte, is volgens De Vos zijn combinatie van plakkaatverf en aquarelltechniek. „Hij gebruikte plakkaatverf, wat het papier helemaal bedekt. Als je aquarelleert, gebruik je het wit van het papier, want dat is het meest intense wit dat je in druk kunt krijgen. Normale plakkaatverf-schilders bedekken hun hele oppervlak met verf, Don deed dat niet. Dat gaf zijn werk extra diepte. Die combinatie van wit en plakkaatverf zie je amper bij andere tekenaars. Ik benader zijn niveau nog lang niet – hij beheerste een ongekend kleurenpalet – maar ik snap wel hoe hij het deed. *Storm* is mijn interpretatie van de stijl van Don Lawrence geworden."

De Vos heeft de ambitie om ooit ook zijn eigen strips te maken. Maar voorlopig is hij dik tevreden over zijn samenwerking met Romano Molenaar. Die werkt de geschetste paginaatjes van Lodewijk uit tot volwaardige pagina's in potlood. De tekeningen worden niet geïnkt. De pagina's stuurt Molenaar in een koker per post naar De Vos die de originelen vervolgens beschildert. „Dat gaat best, ik ben nog nooit uitgeschoten," grapt hij.

Het laatste oordeel

De furox 1: Diaspora

Simon Spruyt
Uitg. Bries; 46 p.; kleur; harde kaft; € 14,50

Vlaming Simon Spruyt debuteerde vorig jaar voor het grote publiek met de serie *De Bamburgers*, op scenario van Fritz van den Heuvel. Voor zijn nieuwe tweeluik *De furox* schreef hij zelf het verhaal. *De furox* gaat over de joodse wetenschapper Egon Spielspass, die in 1933 aan de kant gezet wordt bij de afdeling crypto-zoölogie van de universiteit van Ashaffenburg. Daar doet hij onderzoek naar mythologische wezens. Na de opkomst van Hitlers nazipartij worden joodse wetenschappers echter geweerd Spielspass pakt zijn biezen en vertrekt naar Amerika, waar hij zijn onderzoek wil voortzetten. Hij vermoedt dat in de VS nog een laatst levende exemplaar van een draak te vinden is. De nazi's krijgen lucht van zijn onderzoek en gaan hem achterna. Een draak zou immers een geweldig oorlogswapen kunnen zijn.

Spruyt heeft van het eerste album van *De furox* meer dan een introductiedeel gemaakt. Dat komt doordat hij de wederwaardig heden van Spielspass afwisselt met die van de Amerikaanse draak Verveeld brengt die zijn dagen door in de rekwisietenruimte van een theater, alwaar hij zijn dagen slijt met het begluren van de danseressen en het roosteren van ratten. Zijn enige gezelschap is een ijdele kat die hem probeert over te halen zich voor te stellen aan zijn kattenmaatjes.

Het historische gegeven dat sommige nazi's bovenmatig geïnteresseerd waren in duistere pseudowetenschap, heeft eerder al als basis gediend voor legio verhalen. *De furox* is desondanks een originele en vermakelijke strip geworden. Het album heeft een hoog Joann Sfar-gehalte: nergens hilarische dijenkletsers, maar wel een vakkundig geconstrueerd verhaal vol fantasievolle personages die levensecht al babbelend klagen over het leven.

Spruyt doet dat in een minder karikaturale stijl dan die hij hanteert voor *De Bamburgers*. Ook de inkleuring is ingetogener. Het resultaat is een sfeervolle, leuke strip die positief afsteekt bij de enorme stroom fantasy-verhalen en pastiches die we over ons uitgestort krijgen.

Hans van Soest

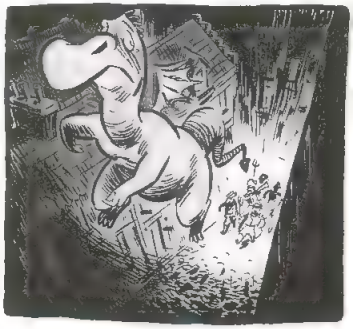

Linkerhanden 1: Dustin

Gil Formosa & Eric Corbeyran
Uitg. Dargaud; 54 pl.; kleur; slappe kaft; € 7,50

Er wordt van onhandige mensen wel eens gezegd dat ze twee linkerhanden hebben Maar wat zou er gebeuren als je werkelijk over twee linkerhanden beschikt? Het overkomt Dustin Goldfinger. Hij wordt als monster geboren, maar als om hem te compenseren voor zijn handicap krijgt Dustin ook de beschikking over de bijzondere gave dat hij materie kan veranderen. Die gave openbaart zich als hij nog een kind is en er een aanslag op zijn ouders wordt gepleegd met een giftige spin. Als Dustin de spin aanraakt, verandert die in een houten voorwerp. Dustin kan echter niet voorkomen dat hij zijn beide ouders verliest en dat zijn zusje gek wordt. De jongen komt in een weeshuis terecht en geheel volgens de cliches heeft hij hier een vreselijke tijd. Als hij weer eens wordt opgesloten in de kelder, krijgt hij bezoek van een fee die hem helpt te ontsnappen en vertelt over zijn gave. Heel even vindt Dustin onderdak bij een soort alternatieve ouders, maar dan slaat het noodlot weer toe en belandt hij als attractie in een freakshow

Linkerhanden is geschreven door de zeer productieve scenarist Eric Corbeyran en getekend door de veel minder bekende Gil Formosa. Formosa begon zijn carrière als assistent van Morris. Van 1982 tot 1989 tekende hij de serie *Cargal* voor Dargaud. Daarna stopte hij met het tekenen van strips en ontwikkelde zich tot een succesvolle reclametekenaar In 2003 pakte hij zijn oude vak weer op en maakte *Robur* (Albin Michel) Blijkbaar heeft hij de smaak sindsdien weer te pakken, want hij is ook weer terug bij Dargaud waarvoor hij nu *Linkerhanden* maakt. De manier waarop Formosa *Linkerhanden* tekent, zal sommige mensen direct afstoten. Hij tekent in een semi-karikaturale stijl, gebruikt vreemde perspectieven, veel schuine lijnen en overdreven gezichtsuitdrukkingen. Dustin is vaak op de loop voor zijn belagers en dan is hij zo getekend dat het lijkt of hij omvalt. Zijn gezicht dichterbij dan zijn voeten, lijkt hij recht op je af te komen. Het doet wat denken aan de manier waarop Philippe Foerster tekent. Qua sfeer heeft het verhaal óók iets weg van *Mister Black* van Griffo en Dufaux

Linkerhanden is een raar verhaal. Het bevat zowel elementen van een sprookje, van horror als van Amerikaanse superheldenstrips. Volgens de makers is *Linkerhanden* echter in de eerste plaats een verhaal over wie wij zijn, wat onze keuzes bepaalt en wat onze verschillen zijn. Erg filosofisch allemaal, maar dat komt er in dit eerste, overigens best vermakelijke deel helaas niet uit de verf.

Hans Pols

American born Chinese

Gene Luen Yang

Uitg. First second; 240 p., kleur; pocket; $ 14,95 (import)

De nog jonge Amerikaanse stripuitgever First second stampt in korte tijd een fraai fonds uit de grond. De uitgever brengt Engelse vertalingen van vooraanstaande hedendaagse Europese stripmakers als Lewis Trondheim, Joann Sfar en Gipi, maar ook werk van Amerikaanse auteurs die zich door de Europese strip hebben laten beïnvloeden. Een van hun succestitels is *American born Chinese* van de Amerikaan-van-Chinese-afkomst Gene Luen Yang, dat inmiddels al diverse prijzen in de wacht sleepte. Onlangs werd het album in het Frans uitgebracht door Dargaud.

American born Chinese vertelt drie verhalen door elkaar, die allemaal draaien om de wens van de hoofdpersoon om ergens bij te horen. Het eerste verhaal is een verstripping van een oud Chinees volksverhaal over de apenkoning die graag een god wil worden, maar die niet serieus wordt genomen en in zijn zucht naar erkenning uiteindelijk zichzelf verloochent. Het tweede verhaal gaat over de jonge Jin Wang, een kind van Chinese immigranten, die zich moet handhaven op een school met bijna alleen blanke kinderen. Hij wordt verliefd op een blank meisje en schaamt zich voor zijn afkomst. Het derde verhaal is een soort Amerikaanse comedy-serie in stripvorm (inclusief gelach van een afwezig publiek) over de blanke jongen Danny die zijn superirritante Chinese neef Chin-Kee te logeren krijgt.

Aan het eind van het album laat Gene Luen Yang de drie verhalen op onverwachte wijze in elkaar grijpen. Zijn boodschap is duidelijk: schaam jezelf niet voor wie je bent. *American born Chinese* is een universeel verhaal over de problemen van buitenstaanders en immigranten in een maatschappij. Yang mixt komische en ontroerende scènes tot een fraai geheel.

Hij doet dat in een gelijkte *cartoon*-achtige stijl, die enigszins het midden houdt tussen die van Chester Brown *(I never liked you)* en Craigh McCracken *(Powerpuff girls)*. Die gelijkte stijl doet enerzijds afbreuk aan de serieuze boodschap die Yang te vertellen heeft, maar anderzijds blijft het album zo licht verteerbaar. De pagina's van *American born Chinese* zijn door het gebrek aan detail en de grote vlakken heel 'open'. Dat én de voortdurende wisselingen tussen de drie verhaallijnen, maken dat het album leest als een trein. Een geslaagd resultaat.

Hans van Soest

Verder

Marc Legendre

Uitg. Atlas; 192 pl.; kleur; slappe kaft; € 19,90

Twee jaar geleden verraste Marc Legendre vriend en vijand met *Finisterre*. Het boek waarmee hij terugkeerde aan het stripfront deed in niets meer denken aan zijn oude stripwerk dat hij maakte onder het pseudoniem Ikke. Maar eigenlijk evenmin aan andere graphic novels. Voor *Finisterre* had Legendre een volstrekt unieke manier van vertellen gevonden. Die ontwikkeling zet hij door in *Verder*, een zo mogelijk nog meer overdonderende strip dan *Finisterre*.

De plot van *Verder* is snel verteld. een man en een vrouw ontmoeten elkaar op een afgelegen plek. Uit verveling, uit nieuwsgierigheid of uit een gevoel van onbehagen beginnen ze met elkaar te praten. De verhalen die ze elkaar vertellen, worden steeds harder en lijken geen ander doel te hebben dan elkaar te kwetsen en pijn te doen. Ze gaan daarbij steeds verder. Geleidelijk aan wordt duidelijk dat ze geen onbekenden voor elkaar zijn en dat de één een rekening heeft te vereffenen met de ander. Waar liggen hun grenzen? Hoe ver willen ze elkaar drijven. Is de liefde tussen twee mensen tegen alles bestand?

Legendre heeft gekozen voor een soort toneelvorm om het verhaal te vertellen: er zijn geen beschrijvende teksten. *Verder* wordt verteld in de vorm van dialogen, soms afgewisseld met dagboekfragmenten. Opvallend is dat de man en de vrouw nauwelijks in beeld worden gebracht en zelden volledig herkenbaar. De tekst van hun gesprekken wordt geprojecteerd tegen een achtergrond van heldere beelden van hun omgeving of juist vage beelden uit hun verleden. Daarbij combineert Legendre foto's met teken- en schilderwerk. Die vaagheid is misschien maar goed ook, want ze hebben gruwelijke dingen gezien en meegemaakt. Het verhaal doet soms denken aan de romans van Michel Houellebecq met zijn pessimistische kijk op de mens en de wereld. Met het verhaal over een man en een vrouw die elkaar over en weer verwijten maken, geeft Legendre zijn visie op een verrotte wereld die via de media in gruwelijke beelden op ons afkomt en hoe daarbij steeds weer grenzen worden overschreden. De vraag is daarbij hoe ver je als filmmaker of fotograaf kan en wil gaan. Maar vooral waarom.

Hans Pols

The three paradoxes

Paul Hornschemeier

Fantagraphics; 80 pl.; kleur; harde kaft; $ 14,95 (import)

Stijl is een van de meest ondergewaardeerde aspecten van het beeldverhaal. Of iemand een verhaal vertelt met behulp van een paar eenvoudige penseelstreken of juist in een gedetailleerde stijl vol gearceerde vlakken, het maakt een wereld van verschil. De dertigjarige Amerikaan Paul Hornschemeier gebruikt in zijn stripnovelle *The three paradoxes* maar liefst vijf verschillende tekenstijlen. Met een opmerkelijk resultaat.

Het basisgegeven van *The three paradoxes* is buitengewoon bescheiden. Jonge stripmaker gaat op bezoek bij zijn ouders. Hij gaat boodschappen doen bij de avondwinkel en loopt langs de plek waar hij als schooljongen ooit een paar rake klappen kreeg. Op meer actie hoeven de lezers van *The three paradoxes* niet te rekenen. Hornschemeiers drama speelt zich af tussen de regels, tussen de lijnen en de plaatjes.

Is dat spannend om te lezen? Vreemd genoeg wel. Juist door het verspringen van de tekenstijlen weet Hornschemeier – net als Daniel Clowes in zijn *Ice haven* – de aandacht vast te houden. De melige kinderstrip waar de jonge tekenaar nachtenlang aan werkt, loopt over in de vragen die hij zichzelf over zijn eigen leven stelt. De traumatische jeugdherinnering aan een pak slaag van een puisterige vechtersbaas leest als een Amerikaanse versie van *Jommeke* en weet te overtuigen. Op een gegeven moment komt zelfs de Griekse wijsgeer Zeno (die van de paradoxen uit de titel) langs in een hypereenvoudige, *Little Lulu*-achtige setting als een treffende illustratie van het twijfelen en tobben van de hoofdpersoon. De filosoof van de (theoretische) onmogelijkheid van beweging blijkt in de statische realiteit van het beeldverhaal opvallend naturel te acteren.

De stijlencarrousel van Paul Hornschemeier draait glitterend en lonkend zijn rondjes. Het levert een ingetogen portret op van een gevoelige jongeman op een kruispunt in zijn leven. Steeds is voelbaar hoe dun de lijn is tussen vruchtbare verwondering en diepe verwarring en vertwijfeling. Dat is niet per se een prettig gevoel, wel een stemming die ieder denkend mens zal herkennen. ***Toon Dohmen***

ADVERTENTIES

MIJN EERSTE ALBUM IS UIT!
DIE GRAPJES KEN IK ALLEMAAL AL
TIMO
Verschijnt tijdens de Stripdagen: TIMO
'GEFELICIFLAPSTAART!'
Alex Turk - Uitgeverij Catullus - € 7,50

Long John Silver 1: Lady Vivian Hastings

Mathieu Lauffray & Xavier Dorison

Uitg. Dargaud; 60 pl.; kleur; harde kaft; € 13,00

Een decennium geleden nam de Franse stripmaker Loisel het beroemde kinderboek *Peter Pan* als uitgangspunt voor een in alle opzichten fantastische stripreeks met dezelfde naam. De reeks was echter geen bewerking van het boek, maar een zogeheten *prequel*. De gebeurtenissen in de strip gaan aan de avonturen in het oorspronkelijke boek vooraf. Een vergelijkbare keuze heeft scenarist Xavier Dorison gemaakt. Geïnspireerd door de roman *Schateiland* van Robert Louis Stevenson, is hij een stripreeks gestart waarin de belevenissen worden verteld van de piraat Long John Silver, een sleutelfiguur in Stevensons roman. In de uitwerking blijken de benadering van Loisel en die van Dorison echter totaal uiteen te lopen.

In het eerste deel van de serie maken we kennis met de familie Hastings. De monomane lord Byron Hastings vindt in de klamme jungle van Zuid-Amerika een schat en doet daarvan bericht via een onwaarschijnlijke Indiaanse boodschapper. Zijn sletterige en berooide echtgenote lady Vivian die net een mooie partij aan de haak lijkt te slaan en de broer van lord Byron komen daardoor hijnrecht tegenover elkaar te staan. Broerlief wil de bezittingen onder de kont van de onbestorven weduwe vandaan verkopen en iedereen wil naar Zuid-Amerika. Om haar zwager en de komende problemen het hoofd te kunnen bieden, huurt lady Vivian, die ook nog eens ongewenst zwanger is van een minnaar, Long John Silver in.

Loisel bleef in zijn aanpak van *Peter Pan* trouw aan de sfeer van de oerroman en verrijkte daardoor de wereld van de jongen die niet volwassen wilde worden. Zijn stripversie is een van de betere reeksen uit de Franse stripgeschiedenis. Dorison kiest er voor een aansprekend personage uit het boek van Stevenson te lenen voor eigen gebruik. De Long John Silver van Dorison lijkt niet zo veel met de klassieke roman te maken te hebben.

Op zich maakt dat voor de kwaliteit van de reeks natuurlijk weinig uit. Dorison zet in het eerste deel een paar veelbelovende verhaallijnen uit en schotels ons een paar deksels interessante personages voor waarvan we veel mogen verwachten. De tekeningen van Lauffray zijn sfeervol en technisch sterk. De coverprent is echt zo'n plaat waardoor je je in de stripwinkel te snel tot aankoop laat verleiden. In dit geval pakt een ondoordachte aankoop echter verrassend goed uit. *Long John Silver* belooft in het eerste deel een interessante strip te worden: fraai in de uitvoering en goed leesbaar zonder een belediging voor de intelligentie van de lezer te zijn.

Jef Nieuwenhuis

Alim de leerlooier 1: Het geheim van de zee

Virginie Augustin & Wilfrid Lupano

Uitg. Silvester; 48 pl.; kleur; harde kaft; € 14,95

Virginie Augustin debuteerde in 2004 met het eerste deel van de driedelige serie *Alim de leerlooier*. De serie is inmiddels afgerond, zodat de drie delen kort na elkaar in Nederlandse vertaling kunnen verschijnen. De uitgave is, zoals we van Silvester gewend zijn, mooi uitgevoerd. Augustins tekeningen zijn helder, zelfs in de massascènes, en verraden haar achtergrond als tekenfilmmaakster. Ook de inkleuring is verzorgd en effectief. Voor het verhaal riep zij de hulp in van Wilfrid Lupano.

Alim de leerlooier is een fantasyreeks die zich afspeelt in het fictieve land Jesameth. De samenleving is doordrenkt van religie: theocraten hebben het voor het zeggen en er geldt een streng kastensysteem. Alim, een kastenloze, is leerlooier van beroep. Het is zijn taak om kadavers van vissen van het strand te verwijderen, zodat ze de heilige kust niet vervuilen. Bij het schoonmaken van de resten van een roofvis, ontdekt hij in de ingewanden een aantal voorwerpen. Het is een vondst die de grondvesten van het geloof van zijn stadgenoten kan ondermijnen. Voordat Alim goed en wel besluit wat hij hier mee aanmoet, brengt Bul hem danig in de problemen door openlijk te beweren dat de god die de Bramhalem vereren niet bestaat. Het tweetal moet vluchten.

Het geheim van de zee is de veelbelovende start van een reeks waarin Alim en Bum verder gevolgd zullen worden op hun vlucht voor de heersers van Jesameth. Dat levert een spannende strip op die met veel vaart wordt gebracht, maar ook meer dan dat. *Alim de leerlooier* is ook een verhaal waarin – hoe actueel – religieuze verdwazing aan de kaak wordt gesteld. Het verhaal laat zien, hoe gevaarlijk het is als de religieuze leiders ook de wereldse machthebbers zijn. Zonder al te expliciet te verwijzen naar de islam of een land als Iran, tonen de auteurs een wereld waarin het niet mogelijk is om te kiezen en waarin wie niet kan of wil geloven wat van bovenaf wordt opgelegd, domweg geen bestaansrecht heeft.

Hans Pols

Zeven psychopaten

Sean Phillips & Fabien Vehlmann

Uitg. Silvester; 64 p.; kleur; harde kaft; € 14,95

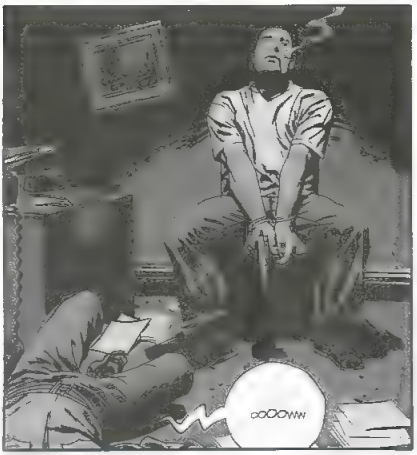

Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontvangt een medewerker van een speciale Engelse eenheid een brief van een man uit een gekkenhuis met daarin het voorstel om een moordaanslag op Hitler door zeven psychopaten te laten uitvoeren. Het plan is zo absurd dat het daardoor juist een mogelijke slaagkans heeft. De missie krijgt de zegen van Churchill en de zeven gaan op pad. Algauw blijkt dat niet elke psychopaat even coöperatief is, de groep valt dan ook snel uiteen met het ene slachtoffer na het andere tot gevolg. Toch slagen er twee in om tot het nazi-bolwerk door te dringen. Hitler beschikt echter over een klein leger aan dubbelgangers.

Het vrij absurde verhaal heeft niets van doen met historische gebeurtenissen. Het is geheel en al fictie en gewoon een uitwerking van het getal 7 dat in deze nieuwe stripcollectie het leidende uitgangspunt is. Zeven scenaristen en zeven tekenaars werken aan zeven verschillende boeken waarin het getal 7 belangrijk onderdeel van het verhaal dient te zijn.

Dit eerste deel geeft een aardige opening van de mogelijkheden rond dit gegeven. Hoe onwaarschijnlijk de plot ook is, deze wordt redelijk logisch en consistent uitgewerkt. De karakters hebben echter te weinig uitwerking gekregen om de lezer daadwerkelijk bij het verhaal te betrekken. Daardoor blijft *Zeven psychopaten* met name een vaardig verteld avonturenverhaal met vooral amusementswaarde.

Het tekenwerk is verzorgd, maar Engelsman Sean Phillips heeft zijn beperkingen. De beelden variëren van bijna fotografisch, soms wat stijfjes weergegeven scènes tot sfeervolle grafische pagina's, waarbij de inkleuring belangrijk bijdraagt aan de kwaliteit en sfeer van het boek. Het maakt in elk geval nieuwsgierig naar de komende titels en hoe de andere scenaristen en tekenaars (waaronder de japanner Takahashi en e Fransman Morvan) het gegeven uitwerken.

Bert Meppelink

Meccano 4: De ruwe gids

Hanco Kolk

Uitg. De Harmonie/Bries; 160 p.; kleur; paperback; € 19,95

In de wereld van *Meccano* is niets echt. De inwoners van het puissant rijke vorstendom metje doen zich allemaal anders voor dan ze zijn. Ze verbloemen hun afkomst met leugens, hun uiterlijk met implantaten en hun tekortkomingen met drugs en doping. Dat uitgangspunt vormt ook de basis van het vierde en tevens laatste deel van Hanco Kolks gelauwerde strip *Meccano*.

De ruwe gids, een verwijzing naar de populaire reisgidsen van *The rough guide*, verscheen eerder in zes losse comicdeeltjes onder de naam *Container*. Voor deze bundeling zijn de pagina's ingekleurd en op sommige plaatsen aangepast. Hier en daar is een plaatje verwisseld om de vertelling beter te laten lopen en aan het eind zijn enkele complete pagina's toegevoegd.

Het verhaal gaat over de doorgedraaide moederliefde van exschoonheidskoningin Ophelia voor haar dochter Céline. Ze wil haar beschermen tegen de boze buitenwereld. Ophelia stelt zichzelf tot doel de ideale man voor haar dochter te vinden en deinst er niet voor terug daarvoor te liegen, te hoereren en zelfs te moorden. Maar, zoals we al uit de eerdere verhalen over Meccano wisten, niemand is wie hij lijkt. Ook de ideale schoonzoon niet.

In het vierde deel van *Meccano* komt alle waanzin uit de vorige boeken terug. Kolk heeft met de serie een humoristisch pamflet gemaakt tegen de consumptiemaatschappij en al haar excessen. Wat dit laatste album zo sterk maakt, is dat de gangen van de hoofdpersonen ondanks alle groteskheid weten te ontroeren. De hoofdpersonen zijn meer dan karikaturen, Kolk neemt de tijd om de lezer ook echt van ze te laten houden. Daardoor ontstaat de zo typisch Kolkiaanse mengeling van absurdisme en tragiek, zonder dat het verhaal dit keer ook maar ergens sentimenteel wordt.

Hoewel Kolks soepele lijnvoering in de zwart-wit comic-versie beter tot zijn recht kwam, voegt de inkleuring in deze uitgave meer diepte toe: vooral de vijf geesten die in het lichaam van de 'schoonzoon' strijden om de bovenhand te krijgen, zijn een stuk duidelijker doordat hun contouren niet langer zwart zijn zoals die van de andere personages.

De ruwe gids is zonder twijfel het meest complete *Meccano*-album dat Kolk tot dusver maakte. De vertelling is gelaagder dan in de vorige delen. Doordat Kolk het verhaal meerdere malen laat terugspringen in de tijd en zo de voorgeschiedenis van steeds een ander personage behandelt, wordt de lezer telkens verrast.

De auteur heeft besloten met dit deel een punt te zetten achter de serie. Hij wil zichzelf niet blijven herhalen. Maar wat hij hierna ook gaat maken, het zal verdomde moeilijk voor hem zijn om *De ruwe gids* nog te overtreffen.

Hans van Soest

Ratafia 1: Ik ben de kapitein

Nicolas Pothier & Frédérik Salsedo
Uitg. Bee Dee; 48 p.; kleur; slappe kaft; € 9,95

Een ondermaatse kapitein wint in de kroeg bij het kaarten een schip. De bemanning van de schuit gaat echter niet zomaar akkoord met de nieuwe bewindvoerder, totdat die maar liefst negen schatkaarten tevoorschijn tovert. Wat volgt, is een jacht naar verschillende schatten, waarvan enkele ook gevonden worden. Geheel tegen de verwachting in wordt elke vondst echter onaangeroerd achtergelaten of overboord gekieperd. Met een bloedserieus ballet voor negen heren als komisch resultaat.

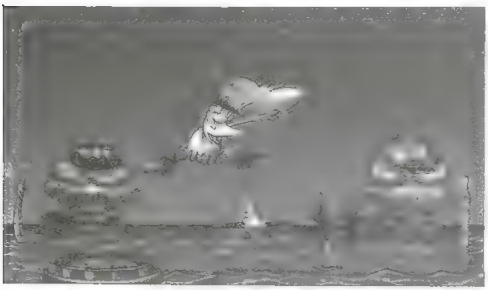

Ik ben de kapitein laat zich lezen als een opeenvolging van dwaze gebeurtenissen, waarbij logica in eerste instantie niet te ontdekken valt. Wat overheerst, is een type humor dat het midden houdt tussen Monty Python en Jiskefet. Zowel de schipper als zijn bemanning hanteren een fantastische, stupide denktrant die aanleiding is voor veel grappen.

Nicolas Pothiers tekeningen zien er verzorgd uit, hoewel ze qua achtergronden meestal vrij leeg zijn gelaten. De inkleuring draagt in belangrijke mate bij aan deze prettig ogende strip, hoewel de kleuren in druk soms wat donker ogen.

Een hilarische strip die niet alleen met de clichés van het piratengenre speelt, maar ook de logica van het menselijk brein op de proef stelt. ***Bert Meppelink***

Zeker Lezen

Kleine Robbe

Tome & Janry
Uitg. Dupuis; 44 platen; kleur; slappe kaft, € 5,25 per deel

Robbedoes is een van de oudste merknamen in de Europese stripcultuur. Aan het voortbestaan van het vlaggenschip van het gelijknamige weekblad, is door de jaren heen veel belang gehecht. Na het afhaken van aarts vader Rob Vel heeft een keur aan tekenaars en scenaristen bijgedragen aan het voortbestaan van de stripheld Robbedoes en zijn metgezel Kwabbernoot. De belangrijkste was Franquin, die van 1952 tot 1968 nadrukkelijk z.jn stempel op de reeks drukte en een standaard zette waaraan niemand meer kon tippen. In 1981 deed het stripduo Tome en Janry echter een verdienstelijke poging. Maar de brave, humorloze striphelden Robbedoes en Kwabbernoot wisten het tweetal niet blijvend te inspireren. Gelukkig maar, want om aan de sleur te ontsnappen, creëerden Tom en Janry een spin-off: *Kleine Robbe*

Om met de deur in huis te vallen: *Kleine Robbe* is opgezet als een dagtrip en de gags zijn meestal niet leuk en bijna altijd voorspelbaar. Dat de strip toch zo geniaal is, komt door de schaamteloze, anarchistische flair van Tome en Janry. Een soepele tekenstijl wordt gecombineerd met een ontwrichtend gegeven: in de wereld van kleine Robbe is een op hol geslagen hormonenhuishouding vooral een probleem voor kleine kinderen en bejaarden. Als opgepompte en opgefokte trolletjes zoeken kleine Robbe en zijn vriendjes doorlopend bevrediging van hun lage lustjes. Omdat ze nog niet toe zijn aan de werkelijke daad, zoeken zij hun voldoening vooral in het begluren van leraressen en oudere zussen die allen onveranderlijk prachtig zijn en luchtig gekleed. In geilheid wordt het kleine grut slechts geëvenaard door de opa van Kleine Robbe en zijn vrouwelijke leeftijdsgenote. Deze even bizarre als anarchistische invalshoek geeft een verrassende frisheid aan een banaal gegeven.

De vormgeving is daarbij cruciaal. De kinderen worden door Janry weergegeven als propperige satertjes. Daardoor speelt hun leven zicht af op kniehoogte van de volwassenen. Dat maakt de mooie vrouwen extra onbereikbaar. De enige volwassenen die afdalen tot het niveau van de jonge hoofdrolspelers, zijn de laag bij de grondse types zoals de drankzuchtige gymleraar en de dubieuze pastoor.

In de wereld van *Kleine Robbe* is de kinderlijke onschuld een langgerekt voorspel tot eindelijk de seksueel actieve leeftijd wordt bereikt. Tot dat moment vindt de opgekropte energie een uitlaatklep in het tergen van de volwassenen en het intensief begluren van mooie vrouwen. *Kleine Robbe* is de beste kinderstrip voor volwassenen. ***Jef Nieuwenhuis***

Prikbord

Tijdens het afgelopen stripfestival van Baltimore zijn de jaarlijkse **Harvey-awards** weer uitgereikt. De enorme waslijst aan prijzen is terug te vinden op: www.harveyawards.org. Als beste graphic novel werd *Pride of Baghdad* gekozen van Brian K. Vaughn en Nino Henrichon. De prijs voor beste buitenlandse album ging naar zowel *Abandon the old in Tokyo* (Yoshihuro Tatsumi) als de Engelstalige herdruk van *Moomin* (Tove Jansson). Prijs voor het grootste talent ging naar Brian Fies met zijn *Mom's cancer*. *Civil War* (zie *ZozoLala 154*) kreeg een prijs voor beste comic. *HvS*

Terwijl de oorlog in Irak het land in een steeds diepere ellende stort, brengt uitgeverij Verso dit najaar de bundel **War with no end**. In deze bundel een 16 pagina's tellende bijdrage van strijpjournalist **Joe Sacco** over de zegeningen van de 'war on terror', zes jaar na de Amerikaans-Britse inval in Afghanistan. Sacco tekende eerder dit jaar al een ijzingwekkend, maar genuanceerd portret van gemartelde Irakezen in de Franse strijpbundel *Le jour où...* Met zijn bijdrage aan *War with no end* weet hij zijn onderwerp wederom onder de aandacht van een breed lezerspubliek te brengen, want behalve Sacco leveren ook klinkende namen als John Berger, Naomi Klein en Hanif Kureishi een bijdrage. Werkte Sacco niet ook aan een langer boek? „Ja, al vanaf 2002," aat Sacco vanuit de VS weten Het boek heeft als werktitel *Footnotes in Gaza* en zal zo'n 350 pagina's tellen. Het is een verslag vanuit het zuiden van de Gazastrook (aan de grens met Egypte) met veel historische achtergronden. „Ik ben er onlangs weer fulltime aan gaan werken en verwacht dat ik er nog wel anderhalf jaar voor nodig zal hebben," zegt Sacco. „Zo arbeidsintensief is mijn manier van strijpmaken. Dus het verschijnt waarschijnlijk pas in 2009. Good God!" War with no end, diverse auteurs, uitg. Verso; £ 7,99. *TD*

Op het comic-festival van San Diego zijn deze zomer weer de jaarlijkse **Eisner-awards** uitgereikt. Winnaar van de prijs voor beste graphic novel ging naar *American born* Chinese van Gene Luen Yang (zie ook Het laatste oordeel). Beste langlopende serie: *All Star Superman* van Grant Morrison en Frank Quitely; beste mini-serie: *Batman. Year 100* van Paul Pope; beste humorstrip: *Flaming Carrot Comics* van Bob Burden, beste buitenlandse strip. *The Left Bank Gang* van Jason (zie ook *ZozoLala 150*) en beste manga *Old Boy* van Garon Tsuchiya en Nobuaki Minegishi. Voor het volledige overzicht van de ruim dertig vergeven prijzen, zie: www.comic-con.org. *HvS*

Le jour où... door Joe Sacco

De **Stripschapprijs** 2007 is dit jaar naar **Aloys Oosterwijk** gegaan. De tekenaar van *Cor Morelli* en *Willems wereld* debuteerde bijna dertig jaar geleden met *Een keurig wit pakje met geen vlekje besmeurd*. Hij werkte onder andere voor *Tante Leny Presenteert*, *De Vrije Balloen*, *Robbedoes*, *Eppo Wordt Vervolgd*, *Tina* en *Panorama*. Ter gelegenheid van de oeuvreprijs geeft uitgeverij L Oosterwijks album *Vrouwen* vervroegd uit. De prijs voor bijzondere verdiensten gaat naar de biografie *Studio Vandersteen, Kroniek van een legende* (Ronald Grossey) en de Bulletje en Bonestaak Schaal gaat naar Henk Groeneveld (*Opa* uit het weekblad *Boerderij*) *HvS*

Boeken voor de **beginnende liefhebber** van de betere strip waren lange tijd een zeldzaamheid. Twee jaar geleden hielp Paul Gravetts *Graphic novels to change your life* flink wat nieuwe liefhebbers verder op weg en sinds deze zomer is er **Reading comics. How graphic novels work and what they mean.** Daarin maakt Douglas Wolk de beginnende lezer nog enthousiaster over het betere (Engelstalige) stripboek. Wolk biedt algemene achtergronden en analyses van *Vallende ziekte*, *Cerebus* en het werk van Spiegelman, Burns, Ware, Eisner en Kevin Huizenga. Een swingend overzicht van de actuele strip, want Wolk is behalve strip- ook muziekliefhebber en schreef eerder een wervend werkje over James Browns soulklassieker 'Live at the Apollo.' *Reading comics*; Da Capo Press; $ 22,95. *TD*

Een dezer dagen verschijnt van **Robert Crumb** een bijzonder boek bij uitgeverij Taschen. In *Sex obsessions* zijn seksstrips verzameld die Crumb tekende tussen 1980 en 2006. De uitgave telt ruim 260 pagina's in kleur. Je moet 400 euro voor neertellen, maar dan ben je wel in het bezit van 1 van de slechts 1000 wereldwijd verkrijgbare exemplaren. Voor een andere artist's edition maakte Crumb een exclusieve litho. Het gaat om een uitgave over porno-actrice Vanessa del Rio. De oplage van dat boek en de door Crumb en del Rio gesigneerde litho is slechts 200 exemplaren. *HP*

Intussen, op de redactie... Peter de Wit
Chef! Studio de Wittenkade houdt na meer dan twintig jaar op te bestaan!
NEEN! Een pamp!
Hun feesten... Nou en OF! Legendarisch! VRETEN! ZUIPEN! Kotsen! KARAOKE! De Hal Foster Award! The event of the YEAR!
Het schijnt dat het eigenlijk een stripstudio was, waar de hele week hard werd gewerkt...
O ja? Goh.
Die feesten zullen we missen!
Ik heb ooit met mijn dronken kop de jas van Maaike Hartses meegejat. Hehe!
Peter de Wit

Agenda

Onlangs verscheen het vierde deel van **Hanco Kolks** satirische reeks *Meccano*. Dat is de aanleiding voor de expositie **Stroomlijn** in stripmekka **Leuven**. Het is een overzicht van Kolks recente werk: de nieuwe *Meccano*, maar ook diorama's gewijd aan Dante en Konning Arthur, een korte filmdocumentaire, vrij grafisch werk en schilderijen. Van **6 oktober t/m 3 november** gratis te genieten in de Universiteitsbibliotheek Leuven (Ladeuzeplein 21, gratis toegang van 10 tot 17 uur). Een digitaal voorproefje: www.hancokolk.nl

Nog te zien **t/m 2 december** hommages van Duitse stripmakers aan hun 'overvader': **Wilhelm Busch und die Folgen**. Een expositie t.g.v. van de honderdste sterfdag van de Duitse strippionier en geïnspireerd op de gelijknamige stripboekjes (zie *StripVoorspelling*). Wilhelm Busch Museum, **Hannover**, www.wilhelm-busch-museum.de.

Kijken met je oren, luisteren met je ogen: dat is wat je mag verwachten tijdens het visuele concert **Potnootsloot**. Een avontuurlijk samenstromen van strip, illustratie en muziek, waarbij onder anderen tekenaars Argibald, Danibal en Ype Driessen acte de présence geven. Donderdagavond **11 oktober** gratis te ervaren in het SJU Jazzpodium, Varkenmarkt 2, **Utrecht**, www.sjujazz.nl.

Een bijzondere dialoog tussen strips en speelgoed, dat belooft de expositie **Toy comix**. Aan de Franse uitgeverij L'Association gelieerde stripmakers als Stéphane Blanquet, Jim Woodring en Blutch verzonnen verhalen die bij het geëxposeerde speelgoed te lezen zijn. Van **15 november t/m 9 maart** te zien in de Galerie des Objets van het Musée des arts décoratifs in **Parijs**. Meer info: www.lesartsdecoratifs.fr.

Nog niet voor oktober of november, maar wel alvast iets om naar uit te kijken: de derdigste editie van **Strip Turnhout**, **15 en 16 december** in Turnhout. Meer info: www.stripturnhout.be

Van **8 februari tot en met 27 april** is in het Singer Museum te Laren de tentoonstelling **Strip en kunst** te zien over de parallellen maar ook de verschillen tussen kunst en strips. Er wordt stripwerk aangekondigd van ondermeer Jan Kruis, Peter Pontiac, Erik Kriek, Maaike Hartjes, Barbara Stok en Willy Vandersteen. Dat hangt naast werk van kunstschilders als Dick Ket, Lucebert, Pyke Koch en Rob Scholte. Meer info: www.singerlaren.nl of www.stripenkunst.nl

Te zien van **12 oktober t/m 6 januari** de expositie **Jiro Taniguchi. Wanneer de manga droomt van het Westen**. Museum voor Japanse kunst, Brussel, www.kmkg-mrah.be

Van **10 t/m 14 oktober** vindt de **Frankfurther Buchmesse** plaats, met ook dit jaar weer een speciaal stripgedeelte. T.g.v. van de Buchmesse is in het Museum für Kommunikation te Frankfurt **t/m 17 november** de expositie **Cataloonia! Ein Land zeichnet sich in die Zukunft** te zien, gewijd aan de hedendaagse Catalaanse strip. Meer info: www.buchmesse.de en www.museums-stiftung.de

---

Tijdens de memorabele **Dave McKean**-expositie in Leuven, vier jaar geleden, waren er al een paar te zien. Maar sinds dit najaar zijn ze allemaal op één dvd bijeengebracht: de films van Dave McKean, de auteur van *Cages* en regisseur van *Mirrormask*. De liefhebber mag zeventien korte films met een eigenwijze McKean-draai verwachten. **Keanoshow**; New Video Group; $ 26.96. ***TD***

Bij een personeelsuitje naar de drukker werd *Suske en Wiske*-maker **Willy Vandersteen** zo enthousiast over de massale stroom rode kaften die van de drukpersen rolden, dat hij zijn personeel na afloop tijdens een etentje 10 procent loonsverhoging toezegde. En hij kwam zijn woord ook na, aldus Ronald Grossey. Het is een van de anekdotes die is terug te lezen in zijn boek **Studio Vandersteen. Kroniek van een legende**, over het bewind dat Willy Vandersteen (1913-1990) voerde in zijn studio. Niet alleen verzorgde de studio tientallen series die het Belgische krantenlandschap van de jaren zestig en zeventig overheersten, ook onze oosterburen werden trouwe afnemers van series als *Bessy* en *Jerom*. Kwantiteit was vaak belangrijker dan kwaliteit en gezien de ruim duizend titels die afgescheiden werden, kan in sommige gevallen gerust gesproken worden van stripdiarree. De studiomedewerkers die Grossey sprak, waren allen zonder uitzondering positief over de aimabele Vandersteen. Hoewel hij zich meestal een hard onderhandelaar betoonde en alles in het werk stelde om de massaproductie op gang te houden, kon hij zich soms ook onverwacht gul betonen. *Studio Vandersteen. Kroniek van een legende, 1947 1990*; Roularta Books; € 24,90. ***BM***

Voor zijn stripbundel *Kustbewoners* mocht **Benno Vranken** in 2002 de VPRO Debuutprijs in ontvangst nemen. Daarna verscheen nog het boekje *De suikeroorlog*, maar het werd toch wel erg stil rond de getalenteerde Zeeuw. Begin december komt daar verandering in, want dan verschijnt bij uitgeverij Xtra een nieuwe bundel van Vranken: **Schroot**. Twee korte verhalen over eenlingen die het moeten afleggen tegen hun barre omgeving. „Verwacht geen *Kustbewoners* deel 2," laat Vranken vanuit Oost-Souburg weten. Voor *Schroot* werkt hij veel losser en spontaner, zonder plakrasters. Vooral ook veel sneller, zegt de stripmaker. De honderd pagina's van *Schroot* moest hij binnen vier maanden op papier hebben. En de grauwsluiers uit *Kustbewoners* zijn minder intens dan voorheen. Vranken spreekt zelfs voorzichtig over 'licht aan het eind van de tunnel'... Volg Vrankens vorderingen van nabij op: www.happybeet.com. ***TD***

Schroot door Benno Vranken

Catullus wil het verschil maken

Fokke en Sukke-tekenaar Jean-Marc van Tol is nu ruim een half jaar bezig met zijn eigen uitgeverij Catullus. „Behalve dat ik er natuurlijk gewoon geld mee wil verdienen, ben ik met Catullus begonnen omdat ik wil dat strips meer dan nu in de reguliere boekhandels komen te liggen. Dat gaat me al jaren aan het hart. Ik denk dat ik daar als uitgever meer aan kan bijdragen dan als auteur."

Tot nu toe valt het hem tegen, erkent hij. „Het lijkt vechten tegen de bierkaai. Dezer dagen verschijnt *Timo*, een jeugdstrip van Alex Turk. Maar zo'n album willen de boekhandels als een soort tijdschrift aangeverd krijgen, inclusief recht van retour als het niet snel genoeg verkoopt. Met literaire strips wordt daar minder moeilijk over gedaan. En via de traditionele stripspeciaalzaken is het moeilijk om een nieuwe jeugdstrip als *Timo* af te zetten. Dan verkoop je er nog geen vierhonderd in Nederland, daar kun je niet van leven."

Maar Van Tol is niet van plan het hoofd erbij te laten hangen. „Waar ik wel tegenaan loop, is dat het uitgeven bij mij het slechtste naar boven haalt. Je zit de hele dag te onderhandelen met inkopers van grote ketens. Er worden forse kortingen bedongen. Het is een soort koehandel, ineens begin ik boeken ook als producten te zien."

Inmiddels geeft Catullus ook *Fokke en Sukke* helemaal zelf uit. Toen Van Tol zijn uitgeverij opstartte, wilde hij dat aanvankelijk nog met De Harmonie blijven doen. „Ik blijf De Harmonie een warm hart toedragen. Maar ik ben naar alle Nederlandse strips die goed verkopen: *Franka*, *Dirkjan*, *Haagse Harry*, *De rechter*, het werk van Toon van Driel, het wordt al emaal door de auteurs zelf uitgegeven. Dat is een teken aan de wand. Strips zijn voor de meeste uitgevers toch minder rendabel, er wordt minder aandacht aan besteed. Terwijl je als stripmaker wel voortdurend met de productie bezig bent. Schrijvers van gewone boeken zul je niet bezig zien met het drukproces of de vormgeving van hun boeken, stripmakers wel. En omdat ze vaak ook voor veel tijdschriften werken, doen ze de publicatie toch zelf. Dan kun je de rest er eigenlijk net zo goed ook bij doen."

Van Tol hoopt dat hij al zijn collega-auteurs die zelf hun werk uitgeven om de tafel kan krijgen om de handen ineen te slaan. „We doen al emaal hetzelfde. Samenwerken kan onze positie versterken. Misschien kunnen we gezamenlijk contracten afsluiten met boekhandels."

Door alle drukte heeft hij minder tijd voor *Fokke en Sukke*. „Dat doe ik er nu bij," lacht hij. „Maar ik hoef geen vijf uur aan een tekening te werken. Daar wordt het in mijn geval niet beter van." Intussen werkt hij aan komende uitgaven. Zoals een bundel cartoons van René Leisink (*Argus*) en een nieuw album met werk van Berend Vonk. „Dat is ook een reden waarom ik Catullus ben gestart: werk uitgeven dat nu onuitgegeven blijft. Berends strips zijn fan-tas-tisch. Het album moet komend voorjaar verschijnen. Over de vorm twijfel ik nog. Zijn oude werk is niet geschikt om te verkleinen op graphic novel-formaat. Maar een traditioneel stripalbum-formaat is weer nauwelijks te slijten aan reguliere boekhandels. Eigenlijk interesseert me dat minder. Het boek moet er komen. En wie weet, gaat Berend nog wel eens een echte graphic novel maken. ."

Hans van Soest

Stripvoorspelling

Dit overzicht van te verschijnen strips is gebaseerd op door de uitgevers aangeleverde informatie. Ondanks de zorgvuldigheid waarmee het wordt samengesteld, komt het regelmatig voor dat de boeken in werkelijkheid pas later verschijnen. Houd voor de meest actuele informatie de webstekken van de uitgeverijen in de gaten. Achter elk album staan de prijs (in euro's) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redactie. Aanvullingen zijn van harte welkom op stripvoorspelling@zozolala.com.

Te verschijnen in oktober en november 2007

Ananké

Spaghetti integraal 8: Spaghetti in Parijs (Attanasio/Goscinny) 6,95; sk. *Heruitgave van al jaren niet meer verkrijgbare 'gouwe ouwe.'*

Arboris — *www.arboris.nl*

Kronieken van de zwarte maan 13: De profetie (Pontet/Froideval) 7,50/14,95; sk./hk.

Middernacht 3: De wezen (Voro/Dhan) 7,50/14,95; sk./hk.

Atlas — *www.uitgeverijatlas.nl*

Het complot (Eisner) 19,90; sk. *Eisners laatste werk, een strip over de fascinerende geschiedenis van een antisemitisch pamflet.*

Meer nieuwe avonturen van de kleine Nicolaas (Sempé/Goscinny) 15,00; hk. *Vierde boek met heerlijke korte, geïllustreerde verhalen verteld vanuit het perspectief van een schooljongetje.*

Parijs 24/44 (Matena) 19,99; sk. *Tot graphic novel van ruim 240 bladzijden bewerkte en deels hertekende versie van Sartre en Hemingway.*

Beedee — *www.beedee.nl*

Dakota Dolly (Staller) 14,95; hk. *Vliegtuigstrip die ooit in Sjors en Sjimmie Stripblad verscheen.*

KGB 1: De demonen van het Kremlin (Kerfiden/Mangin) 9,95; sk. *Spionagethriller op scenario van de schrijfster van De gesel gods en Luxley.*

Lupus 2 (Peeters) 19,95; sk.

Roodbaard integraal 1: De schrik van de zeven zeeën (Hublnon/Charlier) 19,95; hk. *Nog meer integraal herdrukt Oud Goud.*

Wolf 16: De redder van Afrodul (Dupré) 12,95; sk.

De Bezige Bij — *www.debezigebij.nl*

De avonden (Matena/Reve) 15,00; sk. *Goedkope integrale herdruk van ruim 400 pagina's.*

Boumaar — *www.boumaar.com*

Bud Broadway 6 (Heuvel) 9,95/19,95; sk./hk.

Rechter Tie 3 t/m 7 (Kloezeman/Van Gulik) 9,95; sk.

Bries — *www.bries.be*

Flo 6: De dagelijkse strijd (De Goede) 5,00; sk. *Zou Flo in het voetspoor van Manu 'Dagelijkse worsteling' Larcenet nu ook in een existentiële crisis belanden? Volg het van nabij: www.doyouknowflo.nl.*

Hieronymus B. (Ulf K.) 14,00; hk. *Bloemlezing van de stijlvolle Duitse neo-klare lijntekenaar.*

Het jaar van de olifant 4 (Linthout) 5,00; sk. *Zie ook de vorige ZozoLala*

Uier 3 (cKoe) 5,00; sk.

Yume 2: De stilte (Paquet) 15,00; sk.

Casterman — *www.casterman.com*

Boro 2: De dame van Berlijn (Dan/Vautrin/Weber) 5,75; sk.

Caroline Baldwin 13: De nacht van de wandelaar (Taymans) 5,75; sk.

De gilde 2: Lucius (Dragan/Morvan) 5,75; sk.

Heldorado 2: Esperar la muerte (Noë/Dragan/Morvan)

De killer 6: Modus vivendi (Jacamon/Matz) hk. *Start van nieuwe cyclus van de cultstrip van Jacamon en Matz.*

Lois 3: De zwarte code (Pâques/Weber/Martin) 5,75; sk.

De reizen van Alex: Alexander de grote (Studio Max/Martin) 6,50; sk.

Zwarte trilogie 3: Een buik vol angst (Daoudi/Bonifay/Malet) 5,75; sk.

Catullus — *www.catullus.nl*

Argus '07 (Leisink) 6,95; sk. *Jaaroverzicht door de ogen van cartoonist van dagblad De Pers*

Fokke en Sukke: Het afzien van 2007 (Reid/Geleijnse/Van Tol) 8,95; sk. *En één door de cartoonisten van NRC Handelsblad*

Meer zeer, politieke prenten 2007 (Bertram) 9,95; sk. *En die van Het Parool.*

Daedalus — *www.uitgeverijdaedalus.be*

H.H. Holmes 2 (Le Henanff/Fabuel) 16,95; hk.

Malefosse 1 (Gelot/Dermaut) 7,95; sk.

De plaag 2 (Houot/Py) 16,95; hk.

Shandy 2 (Bertail/Matz) 7,95; sk.

De wet van de 12 tafelen 5 en 6 (Defali/Corbeyran) 16,95; hk.

Dargaud — *www.dargaud.com*

Het bloed van de Porphyres 2: Konan (Parnotte/Balac) 7,50; sk.

Blueberry special: Apaches (Giraud/Charlier) 6,25; sk. *Gerecyclede pagina's uit de cyclus Mister Blueberry.*

Dantes 1 (Juszezack/Boisserie/Guillaume) 5,25; sk. *Start van een zevendelige thriller die zich afspeelt in de financiële wereld.*

Djinn 7: Pipiktu (Mirales/Dufaux) 5,25; sk.

Islandia 2: De fjorden in het westen (Vedrines) 7,50; sk.

Linkerhanden 2 (Formosa/Corbeyran) 7,50; sk. *Zie Het laatste oordeel.*

Meneer Das en mevrouw Vos 2: Beroering in het bos (Tharlet/Lucianoi) 13,00; hk.

Poison Ivy 2: Vliegende tijgerinnen (Berthet/Yann) 7,50; sk.

De Schorpioen: Het proces Schorpioen (Marini/Desberg) 9,50; sk. *Een album buiten de reeks, vergelijkbaar met Het dossier XIII.*

Siegfried 1: Godenschemering (Alice) 13,50; hk. *Eerste deel van een driedelige fantasyreeks. Van de maker van Het derde testament.*

Tramp 8: De vuile oorlog (Jusseaume/Kraehn) 7,50; sk.

Het verbond van de opalen 3 (Hamm/Grun) 5,25; sk.

XIII 18: De Ierse versie (Giraud/Van Hamme) 5,75; sk.

XIII 19: De laatste ronde (Vance/Van Hamme) 5,75; sk. *Een dubbel slot! Wait and see: de spetterende finale van de uitgemolken spionagethriller, beloven auteurs en uitgever.*

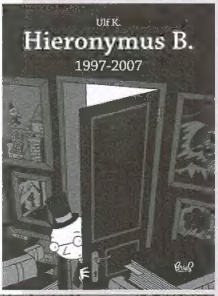

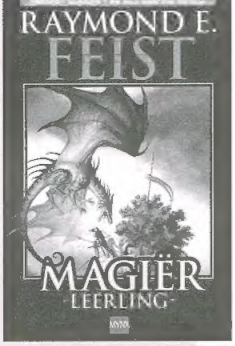

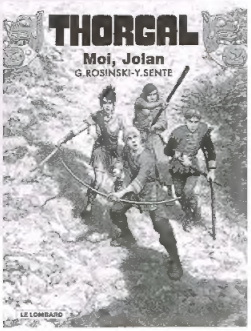

Dupuis — *www.dupuis.com*

Agent 212 26: In woelige wateren (Kox/Cauvin) 5,25; sk.
Chinaman 9: Tucano (TaDuc/Letendre) 5,25; sk.
De duivels van Alexia 4: Het Salem-syndroom (Ers/Dugomier) 5,25; sk.
Ethan Ringler 3: Tussen twee werelden (Mezzomo/Filippi) 5,25; sk.
Geheimen: Samsara 1 (Fauré/Giroud) 14,00; hk.
Geheimen: De schimmenwals 2 (Pellejero/Giroud/Germaine) 7,50; sk.
G.Raf Zerk 24: Eeuwige pret (Hardy/Cauvin) 5,25; sk.
High security 1 en 2: De bewakers van de tempel (Gihet/Callee) 5,25; sk.
JKJ Bloks 20: Einde contract (Dodier) 5,25; sk.
De kapers van Alcibiades 3: De Fransman (Liberge/Filippi) 7,50; sk.
Kid Paddle 11: De moordende mummie is niet van gummi (Midam) 5,25; sk.
De kleine Robbe 13: Droom zacht (Tome/Janry) 5,25; sk. *Zie Zeker lezen.*
De laatste koningin 2: De schorpioen van Karnak (Caracuzzo/Weber) 13,00; hk.
Lady S. 4: Wie een kuil graaft voor een ander… (Aymond/Van Hamme) 5,25; sk.
Het meisje van de Yukon 3: Eldoradores (Radovic/Thirault) 7,50; sk. *Slot van de reeks.*
Pedro de neusbeer 3 (Gaudelette) 5,25; sk.
De spookbrigade 1: Storing in de stortkoker (Pedroza/Chauvel) 9,50; hk.
Stoppeltje 2: Het misthuis (Bailly/Fraipont) 9,50; sk.
Een verhaal van Robbedoes en Kwabbernoot: Het graf van de Rommelgems (Tarrin/Yann) 7,50; sk.
Violine 5: Het griezelhuis (Krings/Tronchet) 5,25; sk.
Zoo 3 (Frank/Bonifay) 14,00; hk. *Na zeven jaar wachten verschijnt eindelijk het derde en laatste deel. Van de eerste twee delen verschijnt gelijktijdig een herdruk met een nieuwe cover.*

Glénat — *www.glenat.com*

Bankgeheimen 3.1: Boven elke verdenking (Wachs/Richelle) 10,50; hk.
DNAngel 3 (Sugisaki) 6,95; sk.
Dragon Ball 80 en 81 (Toriyama) 2,95; sk.
Het einde der tijden 3 (Ersel/Ruellan) 13,50; hk.
De expert 4: Gerechtigheid! (Brada/Giroud)13,50; hk.
Fruits basket 2 (Takaya) 6,95; sk.
De grote dood 1: Bijentranen (Mallié/Djian/Loisel) 14,50; hk.
De mysteries van Osiris 2: De levensboom (Roels/Jacq)10,50; hk.
Neon genesis evangelion 2: Het mes en de jongen (Sadamoto) 6,95; sk.
De orde van Cicero 3 (Gillon/Malka)14,50; hk.
Het protocol van de moordenaar 1: De moordenaar met het touw (Falque/Convard)10,50; hk.
SAS 4: De klopjacht van Bin Laden (Cesar/Eden/De Villiers) 6,50; sk.
Say hello to Black Jack 10 (Sato) 6,95; sk.
De sprinkhaan 5 (Kraehn) 14,50; hk.
Tanatos 1: Het bloedige jaar (Delitte/Convard) 13,50; hk.

De Harmonie — *www.deharmonie.nl*

Eefjes vriendenboek (De Leijer) 15,00; sk. *Eefje rules!*
Meccano 4: De ruwe gids (Kolk) 19,95; sk. *Zie Het laatste oordeel.*
Sigmund 16: Zestiende sessie (De Wit) 8,50; sk.

Kana — *www.kana.com*

Death note 4 en 5 (Obata/Ohba) 7,50; sk.
Detective Conan 1 en 2 (Aoyama) 5,95; sk.
Monster 5 en 6 (Urosawa) 7,50; sk.
Nana 3 en 4 (Yazawa) 5,95; sk.
Naruto 8 (Kishimoto) 5,95; sk.
Shaman king 11 (Takei) 5,95; sk.
Yu-gi-oh! 11 (Takahashi) 6,95; sk.

L — *www.boekenwereld.nl*

Boeddha 6: Ananda (Tezuka) 16,95; hk.
Bureau Warmoesstraat 1 (Heuvel/Middelkoop) 14,95; hk.
Vrouwen (Oosterwijk) 15,95; hk.
Ythaq 3: Het geluid van de sterren (Floch/Arleston) 7,90/15,90; sk/hk.

Lombard — *www.lombard.be*

Op zoek naar Peter Pan (Cosey) 19,95; hk. *Integrale herdruk van deze Zeker lezen-klassieker.*
Thorgal 30: Ik, Jolan (Rosinski/Sente) 5,25/11,00; sk./hk. *De eerste Thorgal op scenario van de opvolger van Van Hamme.*
Yakari 33: Het moeras van angst (Derib/Job) 5,25; sk.

Meulenhoff — *www.meulenhoff.nl*

De eenzame snelweg (Deleo/Hulst) 17,90; sk. *Eerbetoon aan Jack Kerouacs literaire klassieker On the road in eigenwijze graphic novel-vorm. Bekijk zelf hoe eigenwijs: www.eenzamesnelweg.com.*

Mezzanine — *www.dupuis.com*

Jommeke 240: Beer op sokken (Nys) 4,20; sk.
Senne en Sanne 3: Loverboys (Verhaegen) 4,50; sk.

Mynx — *www.mynx.nl*

Anita Blake, vampierjager 1: Dodenjacht (Diversen/Hamilton) 15,00; sk. *Succesvolle fantasyromans bewerkt tot dikke Marvel-comics. De namen van de bewerkende stripmakers staan – Marvel style? – niet eens op het omslag vermeld.*
Magiër-meester (Diversen/Feist) 15,00; sk.

Oogachtend — *www.oogachtend.be*

De slaapkoppen (Caesar) *Debutant Randall C. komt gelijk op stoom (zie hieronder).*
Esther Verkest 5: Even geduld a.u.b. (Kim) sk.

Oog & Blik — *www.oogenblik.nl*

Gutsman 10 (Kriek) *Hij is er weer!*
Het bestiarium van de liefde (Sfar) 24,95; hk. *Luxe heruitgave van Grote vampier 1 en 2.*
Nergens over 1: De vloek van de paraplu (Trondheim) 14,95; sk. *Pretentieloze binnenpret van de maker van Donjon en Net echt.*
Nick Naffer 2: De angst regeert (Larcenet) 13,50; hk. *Deel 1 was een raak humoristisch inkijkje in multicultureel Frankrijk. Van de maker van De dagelijkse worsteling.*
De wolkenruiter 1 (De Crécy) 19,95; hk. *Al heel lang aangekondigde vertaling van Nicolas de Crécy's magnum opus. Visueel avonturieren van een 'hemelse bandenmannetje'.*

Mark Retera

Dirkjan 13 (Retera) 7,50; sk.

Sherpa — *www.sherpa.nu*

Arman en Ilva 6 en 7 (Khing/Hartog van Banda) 24,90; hk.

Conan de barbaar: Rode spijkers (Smith/Thomas) 34,95; hk.
Cromwell Stone (Andreas) 39,95; hk. *Integrale herdruk van deze Zeker Lezen-klassieker.*
Kappie 3: Voor op de WC (Van der Meij) 9,95; sk.
De legers van de veroveraar (Gal/Dionnet) 29,95; hk.

Silvester — *www.silvesterstrips.nl*
Arthur 7: Peredur de onbevangene (Lereculey/Chauvel) 14,95; hk. *Voortzetting van de reeks die eerder verscheen bij Talent. Tevens verschijnt een cassette met de eerste drie delen in een nieuwe vertaling.*
Baudelaire (Casanave/Tuot) 19,95; hk. *Beroemde Franse dichter zwerft peinzend door Parijs, de hemel en de hel.*
Cosa nostra 5: Het wandelende lot (Le Saëc/Chauvel) 14,95; hk.
Het eiland Bourbon 1730 (Trondheim/Appollo) 19,95; sk. *Piratenstrip met dodo's, getekend door de maker van Donjon en geschreven door de Afrikaanse scenarist van La grippe coloniale.*
De eenhoorn 2: Ad naturam (Jean/Gabella) 14,95; hk.
Hauteville House 4: Atlanta (Gioux/Duval) 14,95; hk. *Slot van de eerste cyclus.*
Het kunstbordeel 3: Hupsakee, darling (Smudja) 14,95; hk.
Oktoknopie 5: Oktoknopie doit fijn (Leever) 6,95; sk.
De verborgen geschiedenis cyclus 2.2: De loge van Thule (Kordey/Pécau) hk.
Zeven 2: Dieven (Lereculey/Chauvel) 14,95; hk. *Zie Het Laatste Oordeel.*

Standaard — *www.standaard.com*
Aspe 2: IJskoningin (De Maeyer/Aspe) sk.
F.C. de Kampioenen fotospecial (Leemans)
De Kriegels 4: American home video (Adriaenssens/Dhondt/De Bel)
Klein Suske en Wiske 11: Supersprint (Broeckx/Nielandt/de Saeger)
Mieleke Melleke Mol (Stallaert/Urbanus)
Sam 9: Dubbel & dwars (Bosschaert/Legendre) *Terug van weggeweest! De al lang uitverkochte delen 7 en 8 verschijnen gelijktijdig in herdruk.*
Suske en Wiske 297: De joviale Gilles (Van Gugt/Morjeau) sk.
W817 15: Het spook van de musical (Bouden/Swerts/Vanas) sk.
De wind in de woestijn 2: Vreemdelingen vervreemd (Plessix) 12,50; hk.

Xtra — *www.uitgeverijxtra.nl*
Cartoons met een gebrek (Callahan) 14,90; sk.
Pim en zijn vrienden (Edlund) 14,90; sk.
Spotprenten (Abttoy) 14,90; sk.

Niet aangekondigd toch verschenen

Als er lucht is moet ge ademen (Caesar) BeeDee; 12,95; sk. *Korte strips van debutant Randall Caesar. Proef ze voor op: www.randall.be.*
Arin 3: De valse profeet (Wijtsma/Le Roux) Edu'Actief; 6,95; sk. *Sympathieke, archeologisch verantwoorde hunebed-reeks van eigen bodem. Kennismaken kan op: www.arin.nu.*
Burka babes (De Wit) De Harmonie; 9,90; hk. *Ongesluierde grappen van de maker van Sigmund.*
De fantastische vrouwen van Frank Brunner *(Brunner) Edollandia; 12,50; sk.*
Het laatste station 1: Devil's cave (Wielaert/Linthout) 7,95; hk. *Zie ook de vorige ZozoLala*
Ratatouille (Diversen) Disney; sk. *Filmstrip.*

Uno Mundo wereldstrips

In het buitenland verschijnen stapels prachtige strips die ons taalgebied amper bereiken. Kwaliteit kent echter geen grenzen. Daarom hieronder een selectie van de meest opvallende buitenlandse titels van de laatste twee maanden. De prijzen in euro's vallen bij importtitels doorgaans wat hoger uit.

Les bandes dessinées

Carnaval (Mattotti) Casterman; 24,95. *Prenten met teksten over het katholieke volksfeest door de maker van Vuren.*
Ce que le vent apporte 1 (Martin) Dupuis; hk. *Historische thriller tegen het decor van revolutionair Rusland door de jonge Spanjaard Jaime Martin (www.jaimemartin.info). Jammer dat dit niet (meer?) in het Nederlands wordt vertaald. Hetzelfde geldt voor de Vrije vlucht-strip Amère patrie op scenario van Lax, die in oktober bij Dupuis-Frankrijk verschijnt.*
Le clown (Xiao Yu) Casterman; 9,95; sk. *Psychologische manhua (Chinese manga) van prille dertiger Zhang Xiao Yu.*
La demeure des Gomez (Prado) Casterman; 12,75. *Sociale satire van de maker van Kronieken van de onlogica en Krijtlijn.*
Fennec (Yoann/Trondheim) Delcourt; 8,90. *Angry animal-strip op scenario van de maker van Donjon en Net echt.*
Geronimo 1 (Joub/Davodeau) Dupuis; 9,80; hk. *Psychologische strip-met-een-knipoog over opgroeiende jongeren van de maker van De val en zijn oude Studio Psurde-kompaan Joub. Eerste deel van drie.*
Happy living (Götting) Delcourt; 9,99; sk. *Psychologische strip vol nostalgie van de maker van La malle Sanderson.*
Negev 1: Le souffle de Dieu (Astier) E. Proust; 14,90; hk. *Persoonlijke strip over religie door de maker van de politiethriller Aven. Eerste deel van vier.*
Paroles sans papiers (Diversen/Alfred/Chauvel) Delcourt; 9,99; sk. *Korte strips over illegalen. Bijdragen van o.a. Lorenzo Mattotti, Joann Sfar en Gipi.*
Petites éclipses (Fane/Jim) Casterman; 15,95; sk. *Opmerkelijk: 'serieuze' road comix van de tekenaar van Joe Bar Team en de scenarist van Fee en de tedere robots.*

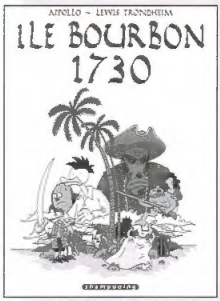

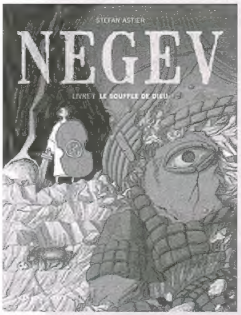

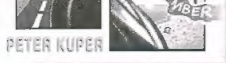

Les scorpions du désert 7 (Camuncoli/Casali) Casterman; 11,95; sk. *Na de geslaagde Pratt-interpretatie van Wazem (De weg van de koorts) zetten twee Italianen Pratts oude anti-oorlogsreeks voort.*

Toy comix (Diversen) L'Association; sk. *Korte strips over historische speelgoedfiguren. Catalogus van de gelijknamige expositie. Zie Agenda.*

Comix

All the rage. The Boondocks past & present (McGruder) Three Rivers Press; $ 16.95; sk. *Ook al is de Nederlandse vertaling geflopt, deze bloemlezing van Boondocks biedt nog altijd een intrigerend inkijkje in zelfbewust black & proud Amerika.*

The art of Bryan Talbot (Talbot) NBM; $ 19.95; sk. *Illustraties en gelegenheidsstrips van de maker van Alice in Sunderland.*

Awesome indie spinner rack anthology Vol. 1 (Diversen) Eviltwincomics.com; $ 14.95; sk. *Nieuwe geluiden uit de Amerikaanse underground.*

Bagel's lucky hat (Mumbly) Chronicle Books; $ 15.95. *Bizar: funny animal-strip van Dave Cooper, de maker van het erg niet-funny Loeder, onder het pseudoniem van Hector Mumbly.*

The blot (Neely) Iwilldestroyyou.com; $ 14.95; sk. *Pas op voor 'de vlek' in dit eigenzinnige, bijna tekstloze debuut van Tom Neely.*

Chiaroscuro (Little) IDW; $ 24.99; hk. *Ambitieuze psychologische strip van oud-animator Troy Little (waar hij al in 2000 een Xeric Award voor in ontvangst mocht nemen).*

The completely mad Don Martin (Martin) Running Press Book; $ 150.00; hk. *Lekker gek hommage aan een van de smaakmakers (1931-2000) van het tijdschrift Mad.*

The disappearance diary (Azuma) Fanfare/Ponent Mon; $ 19.99; sk. *Autobiomanga over alcoholisme.*

The facts in the case of the departure of Miss Finch (Zulli/Gaiman) Dark Horse; $ 13.95; hk. *Magisch-realisme voor mensen met heimwee naar The sandman.*

Emma Goldman. A dangerous woman (Rudahl) New Press; $ 17.95; sk. *'If I can't dance, I don't want to be part of your revolution.' Stripbiografie van de roemruchte Amerikaanse anarchiste (1869-1940).*

Lifelike (Diversen/Naraghi) IDW; $ 19.99; hk. *Korte slice of life-verhalen van de Iraans-Amerikaanse scenarist Dara Naraghi, getekend door onbekend aanstormend Amerikaans talent.*

The nightmare factory (Diversen/Ligotti) Fox Atomic Comics; $ 17.99; sk. *Korte verhalen van de Amerikaanse horrorschrijver Thomas Ligotti verstript door o.a. Ted McKeever, Ben Templesmith en Colleen Doran.*

Stop forgetting to remember (Kuper) Crown; $ 19.95; hk. *Tongue in cheeck autobiografie van de maker van The system.*

Maxwell Strangewell (Fillbach/Fillbach) Dark Horse; $ 19.95; sk. *Spannende zwart-wit SF van de makers van Star wars: Clone wars adventures.*

Things just get away from you (Holcombe) Fantagraphics; $ 24.95; hk. *Bundel 'bouncy' korte strips van broodanimator en cultauteur Walt Holcombe.*

Town boy (Lat) First Second; $ 16.95; sk. *Jongeman trekt van de kampong naar de stad. Engelse vertaling van werk van de Maleisische maker van het veelgeroemde Kampung boy.*

The wall. Growing up behind the Iron Curtain (Sís) Farrar, Straus & Giroux $18.00; hk. *Autobiografie over opgroeien in communistisch Tsjechoslowakije van de hand van kinderboekenillustrator Peter Sís. 'Verplichte kost voor iedereen die in vrijheid wil leven,' blurbt ex-president Václav Havel.*

Neue Deutsche Welle

Action Sorgenkind (Mawil) Reprodukt; 10,00; sk. *Jeugdherinneringen van aanstormend Duits striptalent Mawil.*

Busch und die Folgen (Diversen) Ehapa; 15,00. *Hommage aan de Duitse strippionier (1832-1908) ter gelegenheid van diens honderdste sterfdag. Met korte strips van o.a. Ralf König, Martin tom Dieck en Ulf K.*

Elvis (Diversen) Ehapa; 19,00; hk. *Elvis ins Osten. Duitse stripmakers eren 'hun' Elvis. Bijdragen van o.a. Reinhard Kleist, Ulli Oesterle en Soren Mosdal.*

Die Zumutungen der Moderne (Mahler) Reprodukt; 14,00; sk. *Absurde grappen over de opmars van de popcultuur. Van de bedenker van de Lone racer en de cultavonturen van Flaschko, 'de man in de elektrische deken.'*

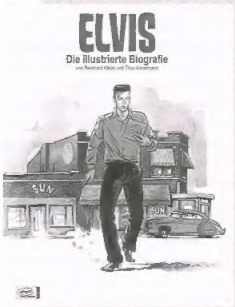

ADVERTENTIE